

Sør-Gjæslingan

For å sikre at framtidig utvikling skjer i tråd med de kulturhistoriske verdier, skal dette unike fiskeværret i Nord-Trøndelag fredes.

Side 7

Odda Smelteverk

– I løpet av 2010 vil vi ha avgjort fredningssaken, lovet riksantikvar Jørn Holme da han sammen med miljø- og utviklingsminister Erik Solheim besøkte Odda og Tysedal tidligere i år.

Side 21

Bygdøy kulturmiljø

– Riksantikvaren i Bernadottenes fotspor

DET GODE VERN

– Vi er omgitt av kulturminner om vi bor på en storgård eller i en bakgård, ved kysten eller i innlandet, på bygda eller i byen. Dette er verdier som er viktige. Våre omgivelser påvirker oss som mennesker, kanskje mer enn vi tror.

Foto: Joakim Krøvel/www.krøvel.com

Riksantikvar gjennom drøye 30 år, Harry Fett, hadde allerede i sin tid nøkkelen til hva bevaring av kulturminner handler om: *De fleste kulturverdier kan, heldigvis må vi vel si, ikke komme inn på museer. De må bevares på stedet og søkes innpasset i livet. Her griper minnesmerkevernet inn*, skriver han i sine erindringer «På kulturvernets» veier fra 1949.

Det gode vern er nettopp å forstå den rikdom som kulturminner og kulturmiljøer representerer. Kulturarv kan ikke måles i kroner og øre, men i et langsiktig regnskap som må gå i pluss når det en gang skal presenteres for kommende slekter.

I dag er det sterke krefter som vil kutte båndene til fortiden. Med ulike motiver fjernes gammelt til fordel for nytt. Når dette skjer mister vi enhver mulighet til å få mer kunnskap om fortiden, og til bruk og opplevelser i dag og framover. Kapitler vil i så fall mangle i vår felles historiebok.

La meg slå fast en gang for alle, Riksantikvaren ønsker utvikling, med respekt for historien og med de ressurser kulturminnene representerer. Men vi er mange som vil det gode vern. Jobben vår er å sikre verdier som ikke kan erstattes hvis de først fjernes.

Vi er inne i et nytt og spennende tiår. Riksantikvaren vil med dette nye magasinet nå fram til nettopp alle dere som engasjerer dere i arbeidet for å ta vare på våre kulturminner og kulturmiljøer. Riksantikvaren vil at magasinet skal bli en møteplass for kunnskap, ideer, politikk, og ikke minst historiene om det gode vern.

Frivillige ildsjeler i lokalsamfunn, politikere og ansatte i kommune-Norge, i Sametinget og i fylkeskommuner, eiere av fredete og bevaringsverdige kulturminner, og interesserte; Velkommen som leser av vårt nye magasin, *Alle tiders*. ■

Jørn Holme
RIKSANTIKVAR

© Geir Helgen

– Meningene om bebyggelsen mot fjorden er blitt så mange at hele plassen trengs til arkiv for alle innlegg.

GEIR HELGEN

14 Maja Melandsø ledende funksisarkitekt på 30-tallet

18 «De Tuende snorrette Birkealléer»

22 Skipsfunn i Bjørvika

- 4** – Takket være Karl Johan!
- 6** Aktuelt
- 10** Stavkyrkjeportal attende
- 12** Energimerking
Hvorfor, hvordan og hva så?
- 14** PORTRETET: Maja Melandsø
– funksis-arkitekt og vernesaks-
kvinne
- 18** «De Tuende snorrette Birkealléer»
Tilbakeføring av parken på Eidsvoll
- 20** DET JURIDISKE HJØRNET:
Hensynssoner
- 21** Vitja smelteverket i Odda
- 22** Skipsfunn i Bjørvika
- 24** Tett på middelalderen
- 25** Med øra på stilk...
- 26** BEVARES: Er løsningen flittøfler?
Et eldre hus – hva gjør vi?
- 28** DYPDYKK I ARKIVET
- 28** FRA BOKHYLLA
- 30** SKRÅBLIKKET: Hvordan hindre
forfallet?
- 32** NYTT FRA DE FRIVILLIGE
- 34** Kvitrekultur
- 35** ENQUET: Mitt hjerte banker
for.....;

Alle Tiders · Nr 1 · 2010

ANSVARLIG REDAKTØR:
Seksjonssjef Siri Wolland

Redaksjon: Signe Ihlen Tønsberg (red), Marte Boro, Kaare Stang, Line Bårdseng, Geirr Olav Gram, Sissel Carlstrøm, Mette Eggen, Torborg Strand, Gurli Halin, Ann Ingeborg Bye Diesen, Inger Karlberg og Arnt Magne Haugen.

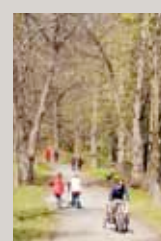
Fotoredaksjon: Fototeamet, Riksantikvaren

Henvendelser kan rettes til:
Riksantikvaren, Dronningensgt. 13
Postboks 8196 Dep. 0034 Oslo
Tlf: 22 94 04 00, Faks: 22 94 04 04
E-post: riksantikvaren@ra.no
www.riksantikvaren.no

Layout: Melkeveien designkontor
Trykk: Rolf Ottesen AS

Opplag 6000

Deadline neste nummer: 25. september 2010.

FORSIDEBILDE:
Wedels vei er en av de meste brukte veiene i folkeparken på Bygdøy.
Foto: Joakim Krøvel

Sør-Gjæslingen: Kjell Andresen(©) Riksantikvaren
Smelteverket i Odda: Turid Årsheim (©) Riksantikvaren

– Takket være Karl Johan!

I mer enn 150 år har hovedstadens befolkning valfartet til strendene og skogene på Bygdøy, sommer og vinter, hverdag og helg. De færreste er klar over at dette vakre kulturlandskapet ble sikret for allmennheten da Kong Karl Johan kjøpte det for egne midler i 1836. Riksantikvaren vil nå frede Bygdøy kulturmiljø.

AV METTE EGGEN, RIKSANTIKVAREN

Etter 1814 var den nye norske staten fattig, og Stortinget vedtok å selge stats-eiendommen Bygdø Kongsgård på en auksjon – der kongen via en stråmann kjøpte hele eiendommen under ett! Året etter kunngjorde Karl Johan at hensikten med oppkjøpet var å skaffe hovedstaden «en offentlig Spadsergang», en folkepark. Han ville at Christiania skulle få en offentlig park på linje med andre europeiske hovedsteder, slik han også lot Djurgården i Stockholm bli åpnet for

byens befolkning. Karl Johan forsøkte til og med å kjøpe opp et sammenhengende område fra Slottsparken til Bygdøy, men det prosjektet måtte han gi opp.

FOLKEPARK

Karl Johan ansatte en dyktig bestyrer og andre fagfolk, ikke minst gartnere, til å utvikle folkeparken. I 1847 forelå det en omfattende plan for alt som skulle skje. På forhånd hadde Karl Johan fredet Kongeskogen som «Lystpark», allerede i 1840, og dette sies å være starten på naturvernet i Norge!

Først og fremst ble det anlagt spaserstier og kjøreveier for hest og vogn, som til dels var oppbygd på forseggjorte steinmurer. Det ble satt ut benker på utsiktspunktene, blant annet ved de to monumentene over grev Wedel og prins Christian August. Ved «Bygdø Søbad» var det atskilte badehus for herrer og damer, og flere serveringssteder ble anlagt, både på Dronningberget, ved Sjøbadet og nærmere Paradisbukta. I dag er det bare Rohdeløkken kafé som er i drift. Viktige tilskudd etter Karl Johans tid er Oscar Is lystslott Oscarshall fra 1852 og Oscar IIs bygningshistoriske samlinger fra 1881, med blant annet Gol stavkirke. Trolig er dette verdens første friluftsmuseum, som etter 1905 ble innlemmet i Norsk Folkemuseum.

FERME ORNÉE

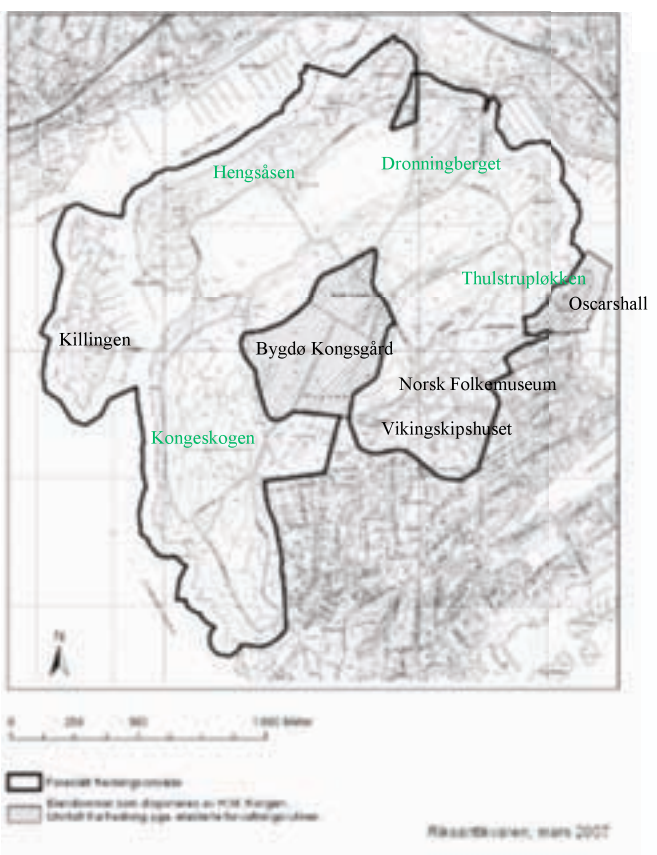
Det som kanskje gjør størst inntrykk på dagens turgåere, er det varierte landskapet med den rike vegetasjonen. Bygdøy har fra naturens side en sjeldent rikholdig flora, fauna og geologi. Karl Johan ønsket å utvikle Bygdø Kongsgård i retning av en «ferme ornée», en forskjønnert gård, der alt skulle framstå som både veldrevet og velpleid. Som et ledd i forskjønningsprosessen ble det plantet ut hage- og parkvekster flere steder, først og fremst

En gang var det flere servingssteder på Bygdøy. Foto @Mittet

Gullregnen i skogkanten på Thulstrupløkken er en rømling i den forskjønnede folkeparken til Kong Karl Johan. Foto: Mette Eggen©Riksantikvaren

ved sitteplassene og serveringsstedene. Mange av disse plantene har spredd seg i landskapet rundt. En fornuftig skjøtsel kan hindre at hagevekster sprer seg for mye og fortrenger de opprinnelige planteartene, samtidig som tilstrekkelig mange av disse levende kulturminnene kan få stå og vitne om parkidealene på Karl Johans tid.

2000 MÅL

Takket være den framsynte Karl Johan har hele Oslo i dag tilgang til et nærmere 2000 mål stort landbruks- og friluftsområde, med fine strender nær byens sentrum. Selv om Karl XV solgte eiendommen Bygdø Kongsgård tilbake til staten i 1863, har den helt siden 1836 stått til disposisjon for kongehuset som sommerresidens. I

2004 sa kong Harald fra seg disposisjonsretten til størsteparten av eiendommen, men beholdt Kongsgårdens hoved- og sidebygning og parken som sommerbolig, pluss Oscarshall. Forvaltningen av selve folkeparken er overtatt av staten ved Fornøyings-, administrasjons- og kirke departementet og Statsbygg. Ansvar for landbruket har staten i sin tur overført til Norsk Folkemuseum, som driver gården som en del av sin museumsvirksomhet. Staten har dermed forpliktet seg til å ta vare på Kongsgårdens landskap, slik det er overlevert fra Kong Harald. Planene for gården omfatter blant annet et nytt besøkscenter nær det gamle driftstunet, med husdyr av alle slag. Gårdsbruket har vært drevet effektivt etter 2. verdenskrig og er nå under omlegging til økologisk drift. ■

Fredning

Da Kongehuset frasa seg disposisjonsretten i 2004, satte Oslo kommune i gang arbeidet med en reguleringsplan for området. For å bevare det helhetlige, nasjonalt verdifulle kulturlandskapet med folkeparken og museumsområdet for ettertida, startet Riksantikvaren frednings sak etter kulturminneloven for Bygdøy kulturmiljø i 2007.

Fylkesmannen i Oslo og Akershus og Direktoratet for Naturforvaltning har også foreslått å opprette naturreservatene Dronningberget og Hengsåsen innenfor kulturmiljøet.

Riksantikvarens mål er at fredningen av Bygdøy kulturmiljø og de to naturreservatene til sammen skal sikre de nasjonale verneverdiene når det gjelder både natur- og kulturhistorien. Fredningen skal hindre skadelige inngrep i dette unike området for all framtid.

Miljøverndepartementet skal nå gå gjennom fredningsforslaget for eventuelt endelig vedtak av Kongen i statsråd.

Mulig utvidelse av verdensarvstedet Røros

I 30 år har Røros bergstad stått på Unescos liste over unik kultur- og naturarv. I dag er det kun bykjernen som er oppført som verdensarv. I Brasil i sommer skal Unesco avgjøre om dette verdensarvstedet skal utvides.

Røros sin historie er nært knyttet til en berømt sirkel. Den såkalte Circumferensen.

Det var kongen selv, Christian IV, som i 1646 ga Røros et privilegieområde i form av en sirkel med fire mils radius og sentrum i den første driverdige graven på Storwartz. I dag tilsvarer fire mil en radius på 45,2 kilometer.

Utvidelsen gjelder ikke bare gruvelandskapet rundt Røros og Femundshytta, men også vintertransportruta fra Tufsingdal over Korssjøen og videre til

Kartet over Røros-området er fra 1737. Originalen tilhører Riksarkivet. Kartsignatur: NRA KBK - 2.

Røros. Selve ferdselsruta, som går over myrer og islagte vassdrag, er også foreslått som verdensarv.

Det foreslås at hele Circumferensen skal få status som buffersone, slik at kjerneområdene Røros bergstad, Femunshytta

og vintertransportruta settes inn i en større funksjonell sammenheng. Kulturminner og kulturmiljø knyttet til bergverksdrift skal få særlig oppmerksomhet innenfor hele Circumferensen. ■

Spara och bevara

Spara och bevara, er et svensk forsknings- og utviklings-program for energieffektivisering i kulturhistorisk verdifulle bygninger. Programmet startet i 2007 og sluttføres i år.

Det er Energimyndigheten som har stått for programmet og bevilget 40 millioner kroner. Muligens vil det utvides med en ny periode. Målet med programmet er å utvikle og formidle kunnskap og tekniske løsninger som bidrar til energieffektivisering i kulturhistorisk verdifulle bygninger uten at bevaringsverdiene reduseres.

Forskningsprogrammet skal bidra til kunnskapsoppbygning ved å:

Samle og formidle den kunnskap og erfaring som finns i og utenfor Sverige.

Utvikle den bygningsfysiske forståelsen for eldre bygninger.

Utvikle nye løsninger for energieffektivisering.

Vurdere og demonstrere løsninger for energieffektivisering.

Integrere energieffektivisering i forvaltning og vedlikehold.

Utdanne og informere mottakere.

Programmet skal bidra til økt energieffektivitet, redusert ressursforbruk, mindre klimagassutslipp og bedre innemiljøer i aktuelle hus.

På programmets hjemmeside, www.sparaochbevara.se finner du informasjon om og publikasjoner fra de ulike prosjektene, en presentasjon av gode eksempler og en kunnskapsdatabase med referanser til litteratur og forskningsresultater som er knyttet til energieffektivisering og kulturhistorisk verdifull bebyggelse. ■

Kulturmiljøet Sør-Gjæslingen fredes

Fredningsområdet Sør-Gjæslingen i Vikna kommune i Nord-Trøndelag består av flere titalls øyer, holmer og skjær. Dette helt spesielle og særegne fiskeværret skal nå kulturmiljøfredes.

Fredningen vil sikre at en framtidig utvikling skjer i tråd med fiskeværrets kulturhistoriske kvaliteter og verdier.

Spesielt viktig er mangfoldet og særpreget i det helhetlige bygningsmiljøet som rorbuene, bryggene og væreierboligen med butikken. Kulturlandskapet Sør-Gjæslingen forteller om utnyttelsen av havets ressurser og jordbruksdrift på marginale vilkår.

Helt fram til 1970-tallet var Sør-Gjæslingen et levende fiskevær, men da den siste væreieren gikk konkurs ble butikken og skolen stengt. Fraflyttingen akselererte.

Arbeidet med en kulturmiljøfredning av dette kystmiljøet ble foreslått allerede

«Det var spådd fra gammel tid at Øyværet skulle gå under. Uti havet låg det, og havet skulle ta det. Det hadde ikkje hendt hittil. Det kom ikkje til å hende heller. Visst det da ikkje hendte i år. Det var spådd det óg, av einkvan ulykkesvarsleren». Slik begynner «Menneske og maktene» av Olav Duun, Øyværet som beskrives bygger på fiskeværret Sør-Gjæslingen som ligger ut mot Folla og storhavet. Fiskeværret var i sin tid et av de største og viktigste sør for Lofoten.

Foto: Kjell Andresen © Riksantikvaren

i 1977. Først i 2003 ble Forslag til kulturmiljøforskrift for Sør-Gjæslingen kulturmiljø lagt ut på lokal høring. I mars 2009 sendte

Riksantikvaren fredningsforslaget ut på sentral høring. Saken ligger nå i Miljøvern-departementet. ■

Fredning av kulturmiljøet i Levanger igangsatt

Både handel og kulturhistorie lever i Levanger. Her fra Kirkegata. Foto: Åse Bitustøl © Riksantikvaren

I nasjonal sammenheng er Levanger sentrum unikt. I Midt-Norge finnes det i dag nesten ingen intakte trehusmiljøer fra perioden 1896-1904, men Levanger sentrum har bevart mye av sitt særpreg, med trebygninger i sveitser- og jugendstil.

Levende bymiljø

Et kulturmiljø fredes for å ta vare på sammenhengen og helheten i miljøet. En kulturmiljøfredning omfatter utearealene og det utvendige av bygningene, ikke det innvendige. Mange flotte bakgårder i sentrum vil også være omfattet av fredningen. Levanger sentrum skal videreføres som et levende bymiljø, med boliger, handel og annen næringsvirksomhet. Fredningen

vil ikke være til hinder for etablering av ny næring, som ikke innebærer fysiske inngrep i strid med formålet med fredningen. En kulturmiljøfredning kan også utløse tilskudd fra Riksantikvaren, som kan dekke merkostnader i forbindelse med istandsetting av bygninger.

Den andre

Levanger sentrum blir det andre tette bymiljøet som fredes i Norge. Kulturmiljøfredningen av Birkelunden på Grünerløkka i Oslo var det første. Per i dag er seks kulturmiljøer fredet i Norge. Det er altså et sjeldent, men verdifullt utvalg som oppnår en slik status. En kulturmiljøfredning blir til slutt vedtatt av Kongen i statsråd. ■

Fantastiske Urnes

– Når istandsettingsarbeidet på Urnes stavkirke er ferdig i sommer, vet vi at et krevende og viktig kulturhistorisk arbeid er godt utført, sier prosjektleder for Riksantikvarens stavkirkeprogram, Sjur Mehlum.

– Det har vært en glede å samarbeide med Fortidsminneforeningen, dyktige håndverkere fra Jølster Bilelag og antikvarisk ekspertise fra ulike konsulenter, sier Mehlum.

Vinteren 2008 ble det besluttet at inventaret og gulvet i kirken skulle demonteres, for å få full oversikt over fundamentene som ligger under grunnstokker og grunnsviller. Dette er grunnleggende konstruksjoner. Riksantikvaren var kjent med at grunnforholdene under stavkirken var ustabile, og kirken var utsatt for skader. Som et ledd i de grundige forundersøkelsene ble grunnen og grunnvannsstanden undersøkt, og det ble gjennomført statiske beregninger for konstruksjonene.

Da gulvet og inventaret var fjernet fra kirken, fikk en full oversikt over grunnmurene. Det viste seg at disse var i meget dårlig teknisk stand. I 2009 ble derfor kirkens fundamenter utbedret på tradisjonell måte med tørrsteinsmuring. For at turister og

andre interesserte skulle få informasjon om restaureringsarbeidet, ble det satt opp en utstilling i et midlertidig bygg ved kirkens besøkshus.

Større konserveringsoppgaver på inventarstykker i kirken er også gjennomført. Norsk institutt for kulturminneforskning, NIKU, har restaurert veggdekor, malerier og den kjente kalvarigruppen, som er den faste oppstillingen med Kristus på korset, flankert av Johannes Døperen og Jomfru Maria.

I høst skal kirkens eksteriør utbedres, med noe utskifting av spon på taket, oppretting av tårnet, og til slutt skal hele kirken tjærebres.

Urnes stavkirke står på UNESCOs verdensarvliste. Stavkirken som ligger i Luster i Sogn ble bygget i 1130-åra. Kirken er regnet som den eldste av stavkirkene, og er et eksempel på unikt håndverk og treskurd. ■

Spennende Groruddalen

Prosjektet *Groruddalsatsingen* er en samarbeidsavtale mellom Regjeringen og Byrådet i Oslo, for perioden 2007-2016. Målet er en satsing på bærekraftig byutvikling for å bedre levekår og livskvalitet for beboerne i dalen. Denne kulturhistoriske guiden er en konsekvens av denne prosessen og ett samarbeid mellom Byantikvaren, Oslo Museum, Groruddalen historielag og Grorud bydel. Formålet er å øke områdets anseelse og gi kunnskap om dalens utvikling og rike historie, samt stimulere den lokale stedsidentiteten.

Boken guider oss gjennom drabantbyer, gamle gårder, industri og flotte friluftsområder, med gode kart og et praktisk format for turen. Den koster 100 kroner og kan foreløpig kjøpes hos Byantikvaren og Oslo museum. ■

Kulturminneatlas for Kvadraturen

Nå kan du oppleve Oslos historiske sentrum på internett. Formidlingsprosjektet er i regi av Byantikvaren i Oslo, laget i samarbeid med Oslo Byarkiv og Oslo museum.

Christian IV bestemte i 1624, etter at den om lag 600 år gamle byen Oslo på østsida av Bjørvika igjen hadde brent, at byen skulle flyttes. Byen ble anlagt på terrenget nord for Akershus festning, godt beskyttet bak festningen og omgitt av voller. Dette var starten på det vi kaller Kvadraturen.

Kvadraturen i Oslo er med sitt store spenn av bygninger fra de nesten 400 årene som har gått siden flyttingen av byen, byens historiske tyngdepunkt. Det hevdes at bevaringsinteressene er en klamp om foten for dette området, som i dag har mange utfordringer.

Byantikvaren i Oslo påstår at det nettopp er dette mangfoldet og rollen som byens mest fortettete historiebok, som er områdets store potensial.

Ved siden av å formidle områdets historie og kvaliteter, fokuseres det også på vern og utvikling og mulighetene for positiv byutvikling kombinert med bevaring. Atlaset inneholder artikler som tar opp blant annet ny bruk av bygninger og gårdsrom, råd om vedlikehold og istandsetting av fasader og tilgjengelighet. ■

www.kvadraturen.oslo.no/

Klikker vi oss inn på: www.kvadraturen.oslo.no/ vil vi få se hvilket spennende mangfold som knytter seg til byhistorien med sine mange plasser, bygninger og gateløp.

Gamle Norges Bank, nå Samtidsmuseet.

Foto: Ukjent © Riksantikvaren

Børsen i Oslo. Foto: Ukjent © Riksantikvaren

Hva skjer på forskningsfronten?

To ganger årlig utarbeider Riksantikvaren en oversikt over ny forskning innen kulturminneområdet i Norge. Forskning defineres vidt, slik at også masteroppgaver kommer med, i tillegg til avhandlinger, rapporter og utredninger av forskjellig slag. Det er bare publiserte forskningsresultater som tas med, ikke forskningsprosjekter. For å lage oversikten blir alle norske universiteter, relevante

forskningsinstitutter og de fleste høyskoleers utgivelser gjennomgått. Ofte har institusjonene lagt ut hele publikasjonen i elektronisk format.

Oversikten *Ny forskning* er inndelt i fire emneområder:

- Kulturminnevern og forvaltning
- Arkitektur, bygningsvern, kunsthistorie og konservering

- Planlegging, landskap og turisme
- Arkeologi og historie

Du finner *Ny forskning* på Riksantikvarens nettsted, under Arbeidsområder / Forskning og utvikling: www.riksantikvaren.no/Norsk/Arbeidsomrader/Forskning_og_utvikling/Ny_forskning/. ■

Stavkyrkjeportal

attende åt Valdres etter 150 år i landflyktigheit

Valdres har, og har hatt, fleire stavkyrkjer enn noko anna dalføre i Noreg. Opphavleg var det 18 stavkyrkjer her. Dei seks stavkyrkjene som vi har i dag er Hedalen, Reinli, Hegge, Lomen, Høre og Øye. Dei fleste av dei andre stavkyrkjene forfall gradvis eller vart rivi da dei vart for små for den aukande befolkninga etter reformasjonen.

AV FYRSTEKONSERVATOR TORILL THØMT, SENIOR-KONSERVATOR JAHN BØRE JAHNSEN OG DIREKTØR TORVEIG DAHL, VALDRESMUSEA AS

Ei av dei stavkyrkjene som er borte, er Ulekyrkja. Ho sto nær nåverande Bagn kyrkje i Sør-Aurdal kommune, på austre sida av elva Begna ved Bagn sentrum, litt opp frå dalbotnen.

I 1327 nemnast «*ecclesia de Reglir cum capella*», det tolkast som Reinli kyrkje med eit kapell, truleg Ulekyrkja. I 1375 nemnast «*Bagns kirkiu sookn a Waldres*», det tyder på at Ulekyrkja var ei soknekyrkje, ikkje berre eit kapell.

LÅNER FRA KJØBENHAVN

Valdresmusea har eit par år jobba med å få låne Ule-kyrkjeportalen som nå er i Nationalmuseet sitt eige i København. Dette har det vore arbeidd med lenge i lokalsamfunnet også før vi tok tak i dette. Det var difor stor glede i bygda da vi kunne melde frå om at vi nå får låne portalen.

Vi er i god dialog med Nationalmuseet om å få låne portalen til utstilling i samband med nytt Velkomstbygg som

opnast av Kongeparet 7. juni. Portalen er tenkt montert på fondveggen i inngangshallen. Bygget er eit monumentalbygg teikna av Lund Hagem Arkitekter as. Portalen frå mellomalderen, som den tida sitt monumentalbygg, vil bli eit uhyre interessant uttrykk for vårt bygg i dag.

FØREBUING

Å få låne ein museumsgjenstand frå eit anna museum er ein fin måte der samlingar kan aktiviserast, og synast fram i andre omgjevnader enn der dei ligg i dag. Det er diverre ganske komplisert å få til eit slikt lån mellom dei nordiske landa, og vi er enda ikkje i mål med alt papirarbeidet i samband med klarering og førebuing av montering, klima og transport. Kostnadene er difor heller enda ikkje avklara. Sjølv om vi sendte fyrste formelle brevet for over et halvt år sidan, står det att formalia og praktiske førebuingar. Transporten vil gå med eige kurer frå København.

HISTORIA OM ULEKYRKJA OG PORTALEN

Namnet Ule skal koma av garden *Ule* eller *Urði*. Men namnet knyttast og til *ule*

eller *olle*, i tydinga «kjelde», kan hende ei Olavskjelde, som er nemnt litt sør for garden Bagn.

Ulekyrkja vart truleg rivi omkring 1700. Kyrkja var ikkje med i kyrkjesalet i 1720-åra, kan hende fordi ho da ikkje lenger var eit ordinært kyrkjebygg.

Nåverande Bagn kyrkje var ferdig 1736. På tomte etter Ulekyrkja like ved har Sør-Aurdal Historielag sett opp ein minnestein med teksta: «*Her lyt vi trø varsamt og stille, her er heilag grunn. Ule-kyrkja ca. 1200 – 1735*».

Ein av stavkyrkjeportalane, datert til tidleg 1200-tall, kom til garden Tronhusåsen i Begnadalen, og vart brukt der rundt ei dør på eit hus som vart rivi om lag 1860. I 1861 selde bonden portalen til ein antikvitethandlar i Kristiania, som selde han vidare til Nationalmuseet i København.

Det vert sagt at golvplankar i våpenhuset i Bagn kyrkje skal vera frå Ulekyrkja. I gjenstandssamlinga ved Bagn Bygdesamling, Valdresmusea, er det eit beslag og ein nykjel frå Ulekyrkja.

EIN HISTORISK GJENSTAND

Portalplankane frå Ule stavkyrkje er av den såkalla Stedje-gruppa, det vil seie ei utvikling frå Sogn-Valdresgruppa med drakar og rankar som pryder sidevangane og ein stor drake på toppstykket.

Dei er nokså like den tidlegaste gruppa, men er noko modifisert. Arkitekturen i Stedje-gruppa er klar: Sidevangane har søyler med base og kapitél, og overliggaren har klart definert arkivolt, eller boge.

DRAKEKJEFT

Utforminga av vangane frå Ulekyrkja har et pussig fellestrekk med mellom anna vangane frå den eine Torpo-portalen: Det er drakar på venstre vange og vinrankar på høgre. Felles for vinrankane på desse kyrkjene er at dei blir spydd ut frå ein drakekjeft.

Motiva på søylene er skilt frå vangane, noko som gjer at søylene står klart fram. Arkivoltten har og særreige dekor, han er heva fram som eige del av heilskapen.

Dei karakteristiske toppdrakane kan berre så vidt skimtast, med halen på vangen og ein del av nakken på toppstykket, foran arkivoltten, men elles ikkje.

Tidligere riksantikvar Roar Hauglid daterter portalen til fyrste halvdel av 1200-tallet, medan professor Erla B. Hohler ynskjer å vente med endeleg datering til ein har teke fleire dendrokronologiske prøver.

DEPONI

Det er såleis stor interesse knytt til å få sjå denne portalen i Valdres, både som restar av eit rituelt hus, som kunstnarleg uttrykk frå mellomalderen i Valdres med påverknad frå andre stader, som eminent handverksarbeid, som vitne om høg materialkompetanse frå den tid – og som døme på korleis musea i dag kan samarbeide om fagleg arbeid og formidling via deponi på tvers av landegrensar.

Vi er glade for å kunne syne fram denne portalen frå mellomalderen her i Valdres att. Det er stor entusiasme for at Nationalmuseet nå bidreg til attendeføring med deponi for ein avgrensa periode. ■

Energi

Hvorfor, hvordan og hva så?

Merkeordning har som mål å skape større bevissthet om sparing av energi. Når vi fyller inn data for en bygning i dette systemet får vi en karakter for hvor energivennlig huset eller boligen er. Energimerkeordningen har sitt utgangspunkt i EUs energidirektiv og settes i verk 1. juli i år i Norge.

AV MARTE BORO, RIKSANTIKVAREN

Energimerkingen skjer på internett ved at du legger inn opplysninger om boligen eller yrkesbygget i en selvangivelse. Når vi energimerker en bygning, eller bolig, får den en karakter fra A til G for byggets/boligens behov for energi (energiattest) og en tilsvarende karakter for hvor miljøvennlig energikilden som brukes er (oppvarmingsmerke).

Karakteren C angir dagens krav etter plan- og bygningsloven. A-B tilsvarer et passivhus eller er lavenergibygning. Eldre bygninger ender gjerne nederst på skalaen. Sammen med energiattesten følger også en tiltaksliste som viser til en del tiltak som kan bidra til å gjøre boligen mer energieffektiv.

Bergfjeringen i Oslo er et sammensatt område med mange typer bygninger. Området er regulert til bevaring, og faller slik utenfor kravet om energimerking. Men det er et stort potensial for energiøkonomisering og mange eiere har gjort mye for å få varmere og tettere bygninger.

Foto: Marte Boro © Riksantikvaren

merking

Kravet til merking gjelder de fleste bygg enten når de selges eller er nye. For eksisterende yrkesbygg over 1000 kvadratmeter kreves det, med noen unntak, energimerke til enhver tid. Energiattest for yrkesbygg skal lages av en ekspert.

En del bygningstyper er unntatt fra plikten til å ha energiattest. Dette omfatter blant annet frittstående bygninger, boliger eller selvstendig enhet i bolig med bruksareal mindre enn 50 kvadratmeter, eldre bygninger som benyttes til gudstjenester eller andre religiøse formål, vernete bygninger, museumsbygninger og andre bygninger av kulturhistorisk verdi og driftsbygninger i landbruket.

Forskriften finner du her: www.lovdatab.no/for/sf/oe/oe-20091218-1665.html

Oppvarmingsmerket skal stimulere til bruk av mer fornybar energi til oppvarming. Vi får lav poengsum for olje og elektrisitet som kilde, og høy scoring for fornybar energi som sol, vind osv. Selv om elektrisitet i Norge stort sett er energi fra miljøvennlig vannkraft, gis det lave poeng fordi denne energikilden bør forbeholdes «edlere» bruk enn oppvarming og derved erstatte bruken av for eksempel forurensende kull i elektrisitetsforsyning i Europa. Foreløpig gir også bruk av ved dårlig karakter, men det blir rettet opp. Ved er en fornybar ressurs og CO₂-utslipp i den forbindelse er en del av kretsløpet, hvor trær tar opp CO₂. Godt resultat for oppvarmingsmerket påvirker ikke energiattesten. Det er altså ikke slik at bruk av fornybar energi til oppvarming kompenserer for høyt energiforbruk og gir deg bedre karakter i energiattesten.

Energiattesten sier noe om hvor energieffektiv bygningen eller boligen er. De dataene som kommer ut ved merkingen, er ikke bedre enn de du legger inn, eller har mulighet til å legge inn. Å energimerke boligen på et enkelt nivå er lett, men resultatet sier mer om den type bygning du har, enn om din bygning spesifikt. Det er lagt inn typiske data for bygninger fra ulike perioder, og disse brukes når du angir byggemåte og byggeår. Dersom du vil legge inn mer spesifikk data er dette vanskelig for eldre hus, da valgmulighetene når det gjelder konstruksjon, materiale, tetthet osv er begrenset. Ved enkel registrering kommer generelle råd om tiltak som kan gjennomføres. Dersom du registrerer deg som spesialist, forutsettes det at du vurderer forslag til tiltak nøye.

Hva med eldre bygninger?

Om bakgrunnen for at vernete, og en del andre eldre bygninger er unntatt fra plikten til merking, heter det fra Olje- og energidepartementet at slike bygninger vil være krevende å energimerke fordi det er store forskjeller med hensyn til bygningskonstruksjoner og utforming. I tillegg kan energibesparende tiltak for slike bygninger medføre at verneverdiene reduseres.

Samtidig er det et betydelig potensial for energiøkonomisering av eldre bygninger. I den grad merkeordningen nå bare stempler disse som dårlige, i stedet for å bidra til forbedring av disse bygningene, er dette negativt. Det er også en mengde eldre bygninger som ikke er definert som vernete og hvor plikten gjelder. Målet med merkeordningen er å få opp fokuset på energiøkonomisering. Å utelate eldre bygg vil, dersom hensikten med ordningen nås, kunne føre til at disse blir mindre attraktive. Samtidig er det helt klart at skal eldre bygg energimerkes, må merkeordningen bedres. Data tilpasset eldre bygningskonstruksjoner må legges

inn, de automatiske rådene om tiltak må bedres og perspektivet må utvides slik at livssyklusfokus trekkes inn i vurderingen. Ordningen fokuserer utelukkende på energiforbruk under bruk. Forbruk av energi under bygging eller annen klimabelastning tas ikke inn utover oppvarmingsmerket. I tillegg bør oppvarmingsmerket komme tydeligere fram. Slik det er nå vil en gammel bygning, som opprinnelig medførte minimal miljøbelastning, som enkelt kan vedlikeholdes, som har gjennomgått enkle energiøkonomiserende tiltak og som fyres med ved, framstå som dårlig. Mens en ny bygning, som medfører omfattende klimabelastning under bygging ved alle sine klimabelastende materialer, transportbelastning og lite holdbare materialer, får topp karakter.

Siste nytt: Olje- og energidepartementet ønsker at det visuelle merket skal omarbeides slik at både energiattesten og oppvarmingsmerket framkommer i samme symbol. Slik vil bruken av fornybar energi kommuniseres tydeligere og derved bli en viktigere egenskap. ■

Maja Melandsø

– funkis-arkitekt og vernesakskvinne

En av landets første kvinnelige arkitekter, aktivt talerør for funkisstilen i Trondheim, karikaturtegner, fembarnsmor og senere verneaktivist. I dag er Maja Melandsø et ukjent navn for de fleste. Hun fortjener en renessanse.

AV KAARE STANG, RIKSANTIKVAREN

«Jeg har tegnet hus, ikke byggverk. Hus til å arbeide i, hus til å bo i, etter evne. Om det gjaldt helsehus, herredshus, skole, forretningsgårder eller hus til å bo i, ble de til etter prinsippet at én kvadratmeter for meget er like galt som en kvadratmeter for lite. Husene ble store inni og små utenpå!». Det er en tydelig usnobbete arkitekt som skriver dette. Maja Melandsø skrev om seg selv i artikkel i Byggekunst i 1980, ett år før hun døde i 1981. Hvem var hun egentlig?

På 1930-tallet var Maja Melandsø ledende funkis-arkitekt i Midt-Norge. Den gang fantes det få kvinnelige arkitekter i den mannsdominerte bransjen. På arkitektstudiet ved NTH i Trondheim var hun kvinne nummer tre som student.

Maja, døpt Marie Sofie Melandsø, var født i 1906 i Trondheim. Under oppveksten viste hun gode tegneevner. At hun

hadde kunstneriske ambisjoner, var hun tidlig bevisst på. Opprinnelig ville hun bli maler, og som 20-åring dro hun til Paris for å studere under Per Krohg. Studieoppholdet varte i ett år, fra 1926 til 1927.

«Stakkars, hun er begavet!» Karikatur fra Maja Melandsøs bok «Sort og hvitt i ekteskapet», 1970.

MURERHÅNDLANGER

Unge Maja tenkte seg en alternativ karriere som arkitekt, ettersom hun var selv-

kritisk til egne evner som billedkunstner. Den gang krevdes det praktisk erfaring fra bygningsarbeid før en slapp inn på arkitektstudiet. Rett etter artium, i 1925, søkte hun seg derfor praksis som murerhåndlanger. Avslagene sto i kø – «det e' itj no' småpi-arbei». Men den energiske Maja ga ikke opp. Sommeren 1925 fikk hun til slutt praksis hos en murer, under bygging av Strindens Sparebank i Søndre gate. Først to år etter, i 1927, kom hun inn på NTH.

I studietiden var Maja Melandsø assistent for arkitekt og byplanlegger Sverre Pedersen, i en kortere periode. Hun var også aktivt med i utformingen av Trøndelagsutstillingen i 1930. Dette utstillingsarrangementet var inspirert av 1920-tallets nyklassisisme, en stil som Melandsø raskt forlot. Melandsø utmerket seg også i denne perioden som en eminent karikaturtegner i studentavisen «Under Dusken».

**Detalj Knudzens gate 7-9 / Langveien 6
Kristiansund.** Privat fotoalbum. Avfotografering:
Dag A. Ivarsøy © Nasjonalmuseet for kunst,
arkitektur og design

Maja Melandsø. Foto: Privat

STUDIER I BERLIN

«Tyveårene var funksjonalismens gjennombrudd, en herlig grotid hvor vi skimtet en ny arkitektur, en ny estetikk, nye livformer», skrev Maja mot slutten av sitt liv. I studietiden var hun opptatt av boligspørsmål og rasjonell boligbygging som var et av funkistidens sosiale kjerneområder; å løse bolignøden på tredvetallet. I 1931 reiste hun sammen med sin lærer Sverre Pedersen til Berlin for å studere moderne boligbygging. Her fullførte

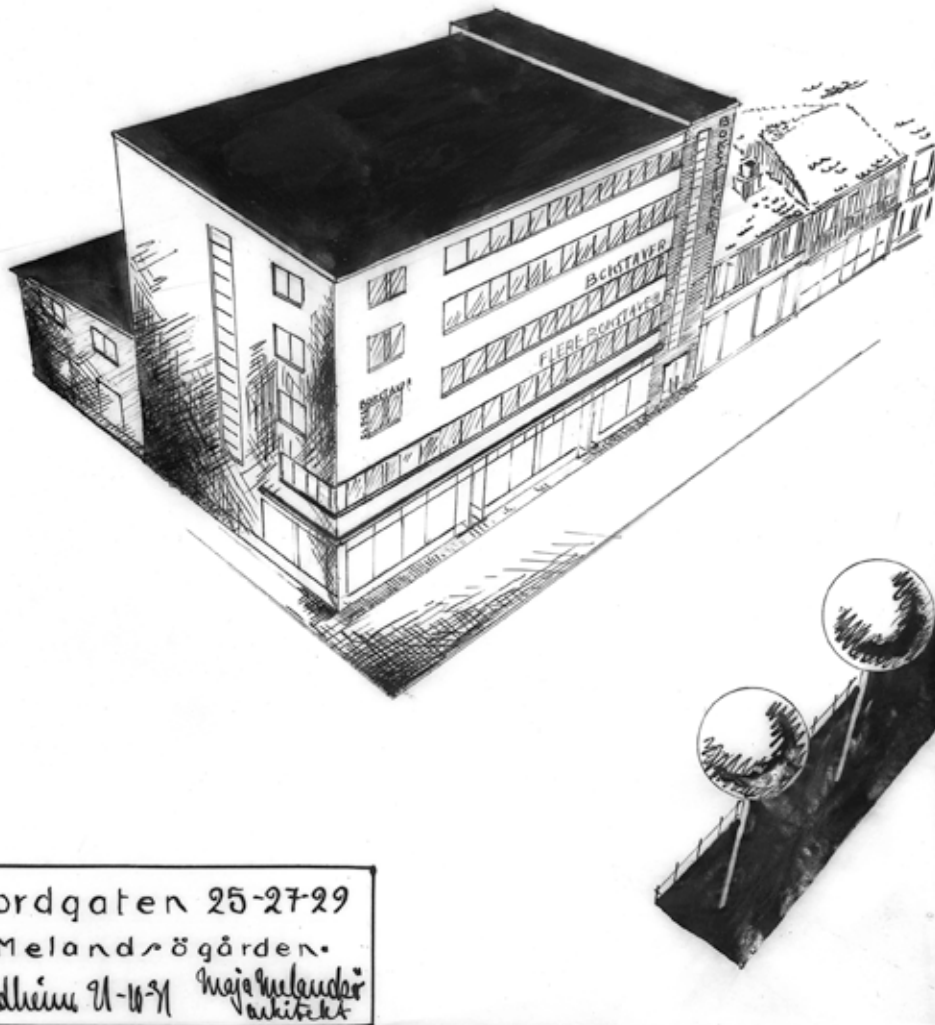
hun arbeidet med diplomeksamen som nettopp omhandlet boligbygging. Under Berlin-oppholdet tegnet hun utkast til et boligområde som var inspirert av fremtidsbyen Interbau. Forbildet Interbau var utformet av kjente arkitekter som Walter Gropius, Eero Saarinen, Richard Neutra, og Mies van der Rohe.

TRONDHEIMS FØRSTE FUNKIS-GÅRD

I 1931 brant en av Trondheims mellomstore forretningsgårder i Fjordgata 25

ned til grunnen. Gården hvor «Johan Melandsø & Co Jernvareforretning» lå, var eiet av Majas far, grosserer Johan Melandsø. Da Maja kom hjem igjen fra Tyskland, sto branntomten i Fjordgata 25 i rykende ruiner. Maja fikk oppdraget som nyutdannet arkitekt. Hun foreslo en moderne løsning for sin far – og resultatet ble Trondheims første funkisgård.

«Den høyreiste moderne forretningsgården i fem etasjer var tegnet etter et renskåret modernistisk konsept, med butik-

ker på gateplan og kontorlokaler oppover i etasjene. Den vertikale forbindelsen, trappehuset, ble som bygningsdel trukket ut av bruksvolumet og lagt på siden som en ytre fomidlingskanal. Vertikaliteten ble ytterligere understreket av et åpent glassfelt gjennom alle fem etasjer.» (Wenche Findal, 2004, side 100)

Planene vakte oppsikt i Trondheim, men også i Oslo hvor Dagbladet fattet interesse for saken. I januar 1932, da den hypermoderne nye forretningsgården i Fjordgata 25 sto ferdig, ble Maja Melandsø intervjuet av Dagbladet. Bygningen hun hadde tegnet var i fem etasjer, med et areal på 560 kvadratmeter. Det store funkis-bygget sto i kontrast til resten av kvartalet med lave tregårder i to etasjer. Faren «tok av for støytten med funkisen»,

skrev Maja senere. I Trondheim var det nok motforestillinger til denne nye store bygningen. Men den moderne storbyen skjøt fart, også i Trondheim.

Da Melandsøgården ble offisielt åpnet i august 1932, hadde Maja allerede flyttet til Oslo. Her fikk hun jobb som assistent for funkis-arkitekt Eindride Slaatto. I Dagbladet hadde hun allerede gjort seg bemerket, og avisen skaffet henne fast engasjement som karikaturtegner og teatertegner i en to års periode fra 1931 til 1932.

BAUHAUS-STIFTEREN WALTER GROPIUS

Året etter, i 1933, reiste hun tilbake til Berlin, hvor kjærligheten ventet. Her giftet hun seg med Eugen «Ingo» Kaul. Han var pressesjef for Berlins moderne

byggeutstillinger, og for byggeprosjektet Interbau, som Maja var så inspirert av. Ingo Kaul var også pressesekretær for Bauhaus-bevegelsen. Gjennom sin mann kom Maja i direkte kontakt med Bauhaus-stifteren Walter Gropius i 1933, like før han måtte flykte fra nazistene samme år.

I Byggekunst beskrev hun den dramatiske situasjonen slik: «Det var et annet Berlin jeg kom til høsten 1933 som nygift. Sluknet var alle visjoner om en ny arkitektur. Mies van der Rohes kryssning av begrepet hus som kunst havnet sammen med Edvard Munch, Nolde og Kokoschka i gapestokken 'Entartete Kunst'. Den ene etter den andre forsvant ut av landet. En av de siste som dro var Walter Gropius. Han var arkitekt for en internasjonal tekstilutstilling i Berlin, som Goebbels truet med å stenge.

Arkitekt Melandsø bak tegnebordet i Idungården, Trondheim, 1960. Privat fotoalbum
Avfotografering: Dag A. Ivarsøy © Nasjonalmuseet for kunst,

Sosial boligbygging Hjørnet Knudzens gate 7-9 / Langveien 6 Kristiansund Boligbyggelag, Oppført 1949. Privat fotoalbum. Avfotografering: Dag A. Ivarsøy © Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur og design

Hjemme hos ham fikk vi høre at kuffertene sto pakket ferdig for USA neste morgen.»

I Berlin oppga Maja sin arkitektpraksis fordi hun fikk fem barn på åtte år. Her bodde Maja og Ingo frem til august 1939. Like før krigsutbruddet ble paret skilt, og Maja tok med seg barna hjem til Trondheim. Senere bosatte hun seg i Malvik hvor hun slo rot. Like etter krigen gjenopptok hun arkitektpraksisen i Kristiansund. Men i 1957 var hun tilbake i Trondheim, hvor hun drev egen praksis fra 1962. Her utformet hun typemodellen «Maja-huset», og tegnet private og offentlige bygninger.

FORKJEMPER FOR BEVARING

Som arkitekt og samfunnsborger var hun engasjert i politiske saker som kvinnesak

og barnepolitikk, men også i kulturminnevern. På 1970-tallet deltok hun aktivt i kampen for å sikre bevaring av Rørøs og byens nærområder. Som arkitekt tilbød hun sin ekspertise i bevaring av slagg- haugene på Rørøs, og bevaring av nærområdet Småsetran. Også på hjemstedet Malvik var Maja Melandsø aktiv i kampen for å ta vare på stedets særegne arkitektur.

Slik sett utgjorde Melandsø et paradoks over tid: I ettertid blir hun stående som en viktig aktør både i arbeidet for å fremme ny, moderne arkitektur på 1930-tallet, men også for å ta vare på eldre bebyggelse på 1970-tallet. Som arkitekt viste Maja Melandsø at det går an å ha to tanker i hodet på en gang. ■

KILDER:

Wenche Findal: «Norsk modernistisk arkitektur - Om funksjonalismen», Cappelen Fakta, 1996
Wenche Findal: «Mindretallets mangfold - Kvinner i norsk arkitekturhistorie», Abstrakt Forlag, 2004
Paul Irgens: Maja Melandsø, Nekrolog, BIT: Bygge i Trøndelag, nr. 3/1982 (TAF Trondhjems Arkitektforening),
Sigrun Kaul: «Maja Melandsø og Berlin», Arkitektnytt, 2005/01
Maja Melandsø: Artikkel, side 341, Byggekunst – Nr 8, 1980
Usignert: «Fin og feminin funks», Adresseavisen, 1. november 2002
Norges Kunstnerleksikon, bind II, 1981

«De Tuende snorrette Birkealléer»

Parken ved Eidsvollbygningen skal gjennomgå et omfattende skjøtsels- og restaureringsarbeid, men ved Grunnlovs-jubileet i 2014 er det ingen ny park publikum får oppleve. For første gang i parkens 300 år lange historie, skal fordums prakt hentes frem fra historiens glemsel.

AV INGEBORG S. MELLGREN-MATHIESEN,
LANDSKAPSARKITEKT, ARKADIA LANDSKAP

Parken ved Eidsvollsbygningen har en historie som strekker seg tilbake til slutten av 1600-tallet. En kilde forteller at daværende verkseier Heinrich von Schlanbusch, tidligere direktør ved Kongsberg Sølvverk, anla en symmetrisk hage ved

Eidsvoll Verk i perioden 1688-1705. Han skal også ha plantet alléer og anlagt fem fiskedammer.

PLANTING

Julen 1767 brant hovedbygningen på Eidsvoll Verk. Friederich L. von Schlanbusch oppførte en ny hovedbygning i perioden frem til 1770. Kildene

sier at han plantet alléer og utvidet eksisterende hageanlegg.

Hovedbygningen, som vi i dag kjenner som Eidsvollsbygningen, ble senere modernisert og nyinnredet i tidsrommet 1800 til 1818 av daværende eier Carsten Anker. Hvordan hagen så ut i hans tid er dårlig dokumentert. Et kart fra 1801 viser en hovedallé langs Kongeveien, samt en mindre allé som avgrenser hagen mot vest. Vest for denne igjen er den barokke parken Dorotheenbusk, med snorrette alléer i gåsefot- og stjernemønster.

SLOTTSGARTNERENS PLAN

I forkant av Grunnlovsjubileet i 1864 utarbeidet slottsgartner Mortensen en skissemessig hageplan for omlegging og videreutvikling av parken rundt Eidsvollsbygningen, som nå var blitt Statens eiendom. Mortensens plan viser en park anlagt i en såkalt «engelsk-tysk stil»,

Slottsgartner Mortensens hageplan fra 1860. Arkiv: Riksarkivet, Riksantikvarens arkiv, *Illustreret Nyhedsblad* 48. 25.11.1860: 202). Hageplanen viser to gamle alléer som er innlemmet i den nye parkplanen utført i sjablongmessig «engelsk-tysk stil».

Almetrærne fra 1960-årene i vestre allé.
Foto: Ingeborg S. Mellgren-Mathiesen

Eidsvollbygningen. Den gamle allé. Foto: Ukjent © Riksantikvaren

med sjablongmessig anlagte stier og trær plantet i grupper og på rekker. Det er Mortensenparken vi ønsker å gjenskape frem mot 200-års jubileet i 2014. En restaurering og tilbakeføring av Eidsvollbygningen foregår parallelt med arbeidet i parken.

...BLIVE BIBEHOLDNE

Mortensens hageplan er det eneste kjente kartet som viser to alléer sør for hovedbygningen. Av teksten i Illustreret Nyhedsblad fremkommer det at «De Tuende snorrette Birkealléer...blive bibeholdne». I artikkelen omtaler forfatteren alléene som bjerkealléer og han beskriver «usædvanlig store og praktige trær».

STORHET OG KRAFT

De fleste har vandret gjennom en gammel allé og kjent følelsen av storhet og kraft. Ikke bare understreker alléen anleggets retninger og linjeføring på bakkeplan, men like viktig er den som et romdannende og oppadstrebbende element i det helhetlige anlegget.

ØSTRE OG VESTRE

I Eidsvollsparken finnes, som i 1860-årene, to hagealléer. Vi kaller dem «vestre allé» og «østre allé».

Målinger og prøver av trærne utført i 1960, i vestre allé, viste at de eldste linde- og bjerketrærne den gang var ca 170 år

gamle! Det vil si fra Carsten Ankers tid! I 2007 viste nye vitalitets- og aldersbestemmelser av parkens trær at de samme lindetrærne da var omlag 140 år og altså fra Mortensens tid! Et lite hagemysterie altså!

LINN, LØNN OG ALM

Hva er så grunnen til at alléene i dag består av trær av ulik art og alder, og at vi har lind i rekke på den ene siden av grusgangen, mens det på motsatt side står henholdsvis lønn og alm? Vi vet at deler av alléene ble fornyet i forkant av jubileet i 1964, og at det ble plantet almealléer både i vestre og østre allé. I tillegg ble det plantet inn nye, ulike trær i alléen, som følge av Mortensens parkplan. På denne måten har vi fått to umake alléer, der alléene som arkitektonisk element er beholdt, men der bruk av ulike typer trær, av ulik alder, myker opp og visker ut alléens strenghet og forener den med landskapsstilen.

At det er ulikheter legger vi ikke merke til ved første øyekast. Trærnes fremtoning er for mektige og overveldende til at detaljene umiddelbart gjennomskues. Ved nærmere ettersyn vil vi se at trærne trenger skjøtsel og pleie. Noen grenvinkler er av en slik karakter at trærne står i fare for å spjære og trenger avstivning eller støtte. Andre har en krone som er for stor og tung. Atter andre er fylt med betong og på denne måten avstivet. Hva gjør vi med disse gamle kjemper, og hvilke valg har vi?

HISTORISKE FASER

Gjennom nye studier skal flere trær aldersbestemmes, slik at vi kan fastslå med sikkerhet når de ulike trærne i alléene ble plantet. Trær fra Carsten Ankers tid var selsagt der også i Mortensen-perioden og må få stå. Likeledes trær fra Mortensenperiode, når epoke for parkens tilbakeføring nå er valgt. Spørsmålet om de yngre almetrærnes skjebne er ennå uavklart. Parken ved Eidsvollbygningen, slik den er i dag, innehar alle de historiske faser den har gjennomgått. Alle inngrep og forandringer vil endre parkens autentisitet. Nye bidrag til parkens utvikling vil forme vår og fremtidige generasjoners oppfattelse av fortiden. ■

Statsbygg har fått i oppdrag av Kulturdepartementet å forberede en omfattende restaurering og istandsetting av Eidsvollbygningen og parken.

Formålet er å tilbakeføre hovedbygningen til slik den så ut i 1814. I tillegg skal paviljongene restaureres og parken settes i stand. Det kan også bli aktuelt å rekonstruere rom i kjelleren for å gi publikum en mer autentisk opplevelse av hvordan rom for tjenerskapet var i 1814.

Arbeidet skjer i samarbeid med Riksantikvaren og Eidsvoll 1814 og skal stå ferdig til Grunnlovens 200-årsjubileum i 2014.

Hensynssoner

– et nytt virkemiddel for å ta vare på kulturminner, kulturmiljøer og landskap

Eidsborg stavkirke

er en av Norges bevarte stavkirker fra middelalderen. Rundt den ligger jordlag, såkalte kulturlag, fra den middelalderlige kirkegården bevart under dagens markoverflate. Begge disse kulturminnene er automatisk fredet. Kirken ligger i et verdifullt kulturlandskap som gir en god ramme for den middelalderlige stavkirken. Her er det funnet automatisk fredete kulturminner som kokegroper og dyrkningslag under markoverflaten. Det er utarbeidet forslag til en reguleringsplan for området. Her er de automatisk fredete kulturminnene regulert til hensynssone d), mens det verdifulle kulturlandskapet er regulert til hensynssone c) med bestemmelser.

I juli 2009 ble det innført en ny plan- og bygningslov. Nå skal alle nye kommuneplaner og reguleringsplaner lages etter denne loven. Alle gamle reguleringsplaner gjelder fremdeles, helt til de revideres eller det lages en ny plan for det samme området.

AV INGUNN HOLM, RIKSANTIKVAREN

Hensynssone er et nytt virkemiddel og gir nye muligheter til å ta vare på kulturminner, kulturmiljø og landskap både i kommuneplan og i reguleringsplan.

HENSYN

Hensynssoner viser hensyn og restriksjoner av betydning for bruken av et areal. Hvilke hensyn og forhold som skal markeres som hensynssoner, med tilhørende bestemmelser og retningslinjer, er angitt i plan- og bygningsloven i § 11-8. Der er det listet opp forskjellige typer hensynssoner som kan brukes.

Sonene har fått hver sin bokstav som betegnelse. For kulturminner, kulturmiljøer og landskap er det sone c) og sone d) som er aktuelle. Disse to sonene erstatter da «spesialområde bevaring», som tidligere ble brukt for å sikre hensynet

til kulturminner og kulturmiljøer.

Hensynssone c) omfatter blant annet områder der en skal ta særlige hensyn til landskap og bevaring av kulturmiljø. Hensynssone d) angir blant annet områder som er fredet etter kulturminneloven.

LANDSKAP

Hensynssoner kan brukes for å ta vare på viktige landskap. Den mest aktuelle hensynssonen er hensynssone c). Det anbefales at kommunene prioriterer viktige landskap som de ønsker å sikre for framtida, og som kan utgjøre en ressurs for steds- og næringsutvikling.

FREDET

Automatisk fredete kulturminner vil som hovedregel reguleres til hensynssone d). Hensynssonen angir da at de automatisk fredete kulturminnene er båndlagt etter kulturminneloven. Det vil være de fak-

tiske kulturminnene med sikringssone som kan angis med hensynssone d).

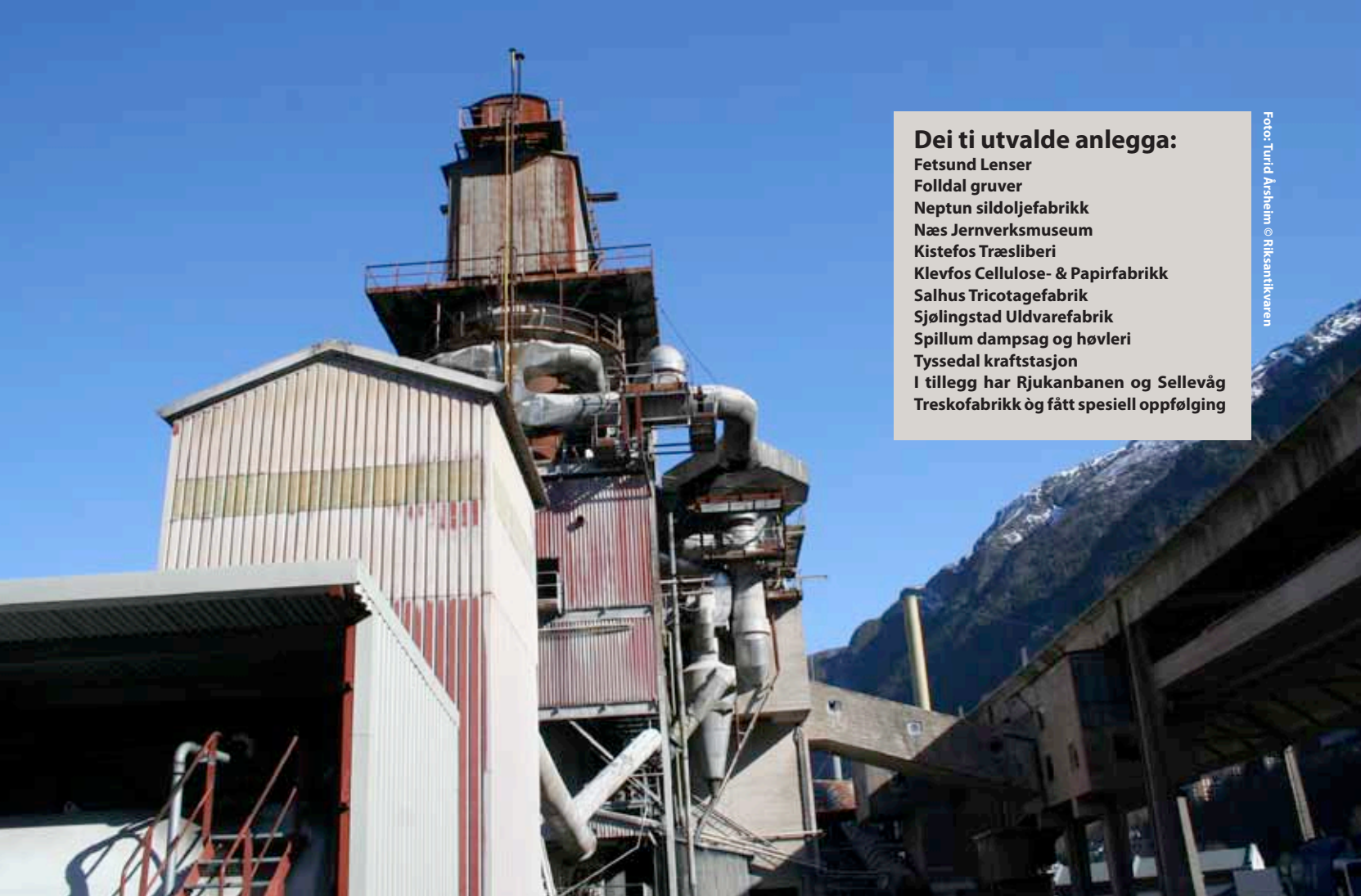
KULTURMILJØ

Verdifulle nyere tids kulturminner, som ikke er fredet i henhold til kulturminneloven, kan vises som hensynssone c). Det kan ofte være hensiktsmessig å avgrense et større område som et kulturmiljø som omfatter flere kulturminner og det omkringliggende miljøet de inngår i. Kulturminner og kulturmiljøer som er fredet etter kulturminneloven skal synliggjøres med hensynssone d).

I reguleringsplaner må det alltid gis gode bestemmelser til hensynssoner for å sikre et godt vern. Plan- og bygningsloven slår fast at det er hjemmel til å gi de bestemmelsene som er nødvendige for å sikre de verdiene som skal tas vare på i ei hensynssone. ■

Miljøverndepartementets korte veileder om ny plan- og bygningslov: www.regjeringen.no/upload/MD/Vedlegg/Veiledninger%20og%20brosjyrer/T-1476.pdf

Riksantikvarens hjemmesider om plan- og bygningsloven: www.riksantikvaren.no/Norsk/Veiledning/For_regional_forvaltning/Plan_og_bygningsloven/

Dei ti utvalde anlegga:

Fetsund Lenser
Folldal gruver
Neptun sildoljefabrikk
Næs Jernverksmuseum
Kistefos Træsliberi
Klevfos Cellulose- & Papirfabrikk
Salhus Tricotagefabrikk
Sjølingstad Uldvarefabrikk
Spillum dampsg og høvleri
Tyssedal kraftstasjon
I tillegg har Rjukanbanen og Sellevåg
Treskofabrikk og fått spesiell oppfølging

Vitja smelteverket i Odda

– Odda er eit monument over norsk industrihistorie. Det er viktig at ein tek vare på det unike ved Odda når ein no skal legge planar framover. Moglegheitene er mange i Odda, og vi vil samarbeide med kommunen, fylkeskommunen og investorar om vern gjennom bruk, sa riksantikvar Jørn Holme då han vitja Odda og Tyssedal i vår.

AV TURID ÅRSHEIM, RIKSANTIKVAREN

– I løpet av 2010 vil vi ha avgjort fredings-saka, slik at alle partar veit kva dei har å halde seg til, lova Holme då han saman med miljø- og utviklingsminister Erik Solheim vitja Odda og Tyssedal.

Dei fekk omvisning på smelteverks-tomta, og høyre om dei ulike utfordrin-gane som Odda står overfor. Delar av smelteverket er mellombels freda.

I mars 2003 gikk Odda smelteverk konkurs etter 95 års drift. Store bygningar vart liggande brakk. Ønske om ny bruk av areala og bygningane kom raskt. Byg-ningsmassen er på cirka 40.000 kvadrat-

meter. Naturen dannar ei flott ramme rundt de mektige industriminna. Staden ligg mellom to nasjonalparkar med lett tilkomst til fjord, foss og bre.

ODDAPROSESSEN

Oddaprosessen vart valt ut som eit av pilotprosjekta i Verdiskapingsprogram-met på kulturminneområdet i 2006. Hovudfokus i prosjektet har hele tida vore smelteverkstomta. Frå starten av vart portalområdet med sju bygningar priori-tert når det gjeld sikring, restaurering og tilrettelegging for ny bruk.

Dei mange komplekse industrianlegga

frå 1900-talet er ei utfordring for kultur-minnevernet.

KREV RESSURSAR

Bevaring av større tekniske og industri-elle kulturminne krev så store ressursar at berre nokre få anlegg kan bli prioritert i nasjonal samanheng. Det må vere ei poli-tisk avgjerd å setje av nok ressursar til å føre arbeidet vidare. Frå 1991 har tilskot til sikring og istandsetjing av tekniske og industrielle kulturminne gått over ein ei-gen post i statsbudsjettet. Målet har vore å bidra til drift av utvalde anlegg slik at disse kan utøve verksemda etter formålet. ■

Skipsfunn i Bjørvika

I forbindelse med utbyggingen av den nye bydelen i Bjørvika har Oslo kommune bestemt at det skal bygges en rekke næringsbygg innenfor dagens kaifront. Denne rekken er kjent som «Barcode». Under gravearbeidene på to av disse tomtene ble det ganske raskt funnet rester etter et stort kaianlegg, et større antall skipsvrak og gjenstander.

TEKST OG FOTO: IVAR AARRESTAD, RIKSANTIKVAREN

Arkeologer fra Norsk Maritimt Museum satte i gang sine undersøkelser og det ble raskt klart at vi her stod ovenfor et svært spesielt funn. Tømmerstokken som stikker opp av leiren går delvis igjennom et skipsvrak. Vi ser band, eller spanter, innenfor bordgangen - til høyre i bildet. I bakgrunnen ser vi spuntveggen som gjør det mulig å grave så dypt så nærme sjøen, uten at vannet trenger inn i byggegroppen. ▼

▲ Etter som gravemaskinene raskt fjernet de nyere massene fra området, ble omfanget av de arkeologiske undersøkelsene raskt mer oversiktlige. Etter hvert ble det funnet 15 skipsvrak, som alle omfattes av kulturminneloven og dermed er automatisk vernet. Selve utgravningsarbeidet var svært komplisert. Sommeren 2008 var ganske våt, undersøkelsene pågikk nede i en travel byggegrop og vrakene lå ofte delvis oppå eller i hverandre. På bildet ser vi fra venstre feltassistentene Liv Gardsjord Lofthus og Herdis Hølleland fra Norsk Maritimt Museum i gang med å grave ut deler av et vrak. Det er ikke til å unngå å tenke på det populære familiespillet «Mikado» når vi ser vrakfunnet. Her gjelder det å holde tunga rett i munnen.

◀ I Barcodeprosjektet stanset ikke arbeidet på grunn av vinter. Arkeologene jobbet med flyttbare telt og varmeovner. Arkeologi er en gang arkeologi, og graveskje og bømme er det eneste som duger når vi skal «fingrave». Vraket som er gjenstand for undersøkelsene på dette bildet her, er et større klinkbygget fartøy. Vi ser kjølsvinet i midten og spantrekker med bordbekledning på utsiden. Trepluggene som vi aner stikke opp av spantene tyder på at arkeologene allerede har fjernet innkledningen som et ledd i dokumentasjon, og eventuell konservering, på Norsk Maritimt Museum i Oslo.

Tett på middelalderen

På Oslo Middelalderfestival 19.–20. juni i år, er det for første gang laget fortellinger for barn som knytter seg til ruinene av Kongsgården og Mariakirken.

AV SIGNE IHLEN TØNSBERG, RIKSANTIKVAREN

Arkeolog Inger Karlberg hos Riksantikvaren har skrevet i alt fem fortellinger, som knytter seg til stedene i Bjørvika som er fra middelalderen. Fortellingene følges opp med spørsmål.

Vi leser om livet i Oslo, slik det kan ha vært enkelte sommerdager i 1319. Forfatteren tar utgangspunkt i historiske hendelser som gravleggingen av kong

Håkon V. Magnusson, dagliglivet med handelsfolk på bryggene, fiskelykke ved munningen av Alnaelva, mynttjuver under lagtingsamling og blomsterplukking i Ekebergskrånningen.

TEIS, TORGEIRR OG VALDIS

Vi følger bylivet gjennom påfunnene til barna Teis, Torgeirr, Kyrre, Agmund og Agnar, Ellisiv, Rannveig, Valdis og Gunnbjørg. Kjente og bevarte kulturminner i

Middelalderbyen Oslo omtales slik de kan ha vært den gang. Med spørsmål til hver fortelling skal vi kunne lete oss fram til stedene. Alle historiene er flettet sammen visuelt. I en tegning kan vi la blikket vandre gjennom streter, til bryggene og kirkene og fra håndverksboder til gårdsrommene for å finne barna i fortellingene.

FAKTA OG FANTASI

Karlberg forsøker å gå nye veier ved å bruke historiske og arkeologiske fakta, og med fantasien binder hun dette sammen med ruinene i Middelalderbyen Oslo.

Vi bringer her et utsnitt av fortellingen der Teis og Torgeirr vil finne en god

◀ Middelalderbyen i Oslo med den røde teglsteinskirken viet til St. Maria. Bygårdene er fremstilt etter opplysninger om middelalderiske gårdsstrukturer. Dette er gjort for å kunne illustrere helheten i Middelalderbyen når arkeologiske utgravninger kun dekker en liten del med sine resultater og fakta. Utsnitt av en akvarell av Inger Karlberg, 2009.

plass for å kunne se kongens skip når det kommer fra Tunsberg til brygga ved Mariakirken.

Etter 8. mai 1319. Kongens begravelse

«Ved søndre døråpning slapp prester og munkers inn. Også munkene fra klosterkirken på Hovedøya kom, således også Fransiskanerbrødrene fra klosteret like utenfor byen ved Geitabru og ikke minst ordensbrødrene fra Olavsklosteret i sine hvite kjoler og svarte korte kapper. Ordensbrødrene skulle synge i et stort kor. Korbørdrene var i dag forsterket med mange unge gutter. Disse guttene kom også kledd i svarte kapper. Noen var på alder med Teis og Torgeirr. Mange av dem ventet nå utenfor døra, inntil sira Thomas kom. Han delte ut et lys til hver av guttene.

– Vi skal ikke bli her, sa Teis. Han dro Torgeirr med seg videre. De havnet bort mot treklyngen ned mot elveoset. Torgeirr protesterte:

– Herfra ser vi jo ingenting!

– Nei, hvem har sagt av vi skal stå her?

– Torgeirr trakk på skuldrene og ristet lett på hodet, mens Teis dro ham videre inn mellom trærne.

– Du klatrer opp først, så kommer jeg etter, sa Teis og pekte på den vindskjeve furua som hadde solide lange kvister som strakk seg høyt over or, alm og bjørkekratt. Spesielt ei grein ville fungere som den flotteste utsiktspost. » ■

Sammen med Måsagubben vandrer Suseguri rundt i skogen på jakt etter spor fra gamle dager, og får hjelp av Mannen i månen som henger høyt på himmelen og har sett alt som har skjedd på jorda...
Tegning: Carl Rynning-Tønnesen

Med øra på stilk...

Vi må ikke innbille oss at det vi driver med i kulturminneforvaltninga er for vanskelig for unger å forstå. Unger er ikke dumme. De lærer noe nytt hele tiden. Det er vi som må skjerpe oss, være dugelige og drevne formidlere av den kunnskapen vi sitter med. Vi må ta inn over oss at dagens unger er morgendagens forvaltere av kulturminner.

AV LINE BÅRDSSENG, RIKSANTIKVAREN

Det er viktig at vi er gode til å fortelle hva som finnes, hvordan samfunnet en gang var, hva de gjorde og hvorfor det er viktig å ta vare på spor etter svunne tider. Vi må være på hugget og lage bøker og formidlingsopplegg som treffer unger. De må få se, ta på, bli nysgjerrige og så bli fortalt hva ting er, og de må bli tatt på alvor. Da blir de lydhøre og kan få med seg viktig kunnskap fra de er små. Slik kan det bli helt naturlig, og til og med ålreit, å ta vare på sporene etter folkene som har levd før. Det er verre å formidle det samme til voksne, som ikke har fått denne ballasten.

Det må bli stuerent å arbeide for og med unger. Det er ikke til å stikke under en stol at det i enkelte miljø ikke har blitt ansett som seriøst nok. Jeg vil bare slå fast at det er uhyre viktig! Vi som jobber med kulturminner må følge med i timen og bruke den kunnskapen vi sitter med. Kunnskapen har dårlige forhold hvis den forblir mellom øra våre!

BJØRNEKLO

Enkelte av den voksne befolkningen har kanskje hørt om Bjørneklo, ei barnebok av Bernard Stokke som kom ut første gang i 1938. Boka om gutten Bjørneklo og hans liv i steinalderen kom i flere opplag, sist i 1990. Den er et eksempel på hva som er gjort tidligere. Det skjer noe

nå også. Det finnes flere bøker utgitt de senere år, og det er laget opplegg rettet mot skoleverket, blant annet gjennom den kulturelle skolesekken. Vi har også minnefinder.no og museene som er gode på å formidle.

VARIN, RAVN....

Flere har de siste åra skrevet barnebøker om arkeologi. Arkeologi, historia om historia før historia, er skrevet av Gro Anita Bårdseth og gitt ut i 2001 av Kulturhistorisk forlag. Det er en faktabok med reiser tilbake til fortida. Unn Pedersen har skrevet om Ravens opplevelser i fortidas Kaupang i boka. På besøk i vikingbyen Kaupang, utgitt av Gyldendal i 2009. Terje Gansum har skrevet bok om Varin og hans opplevelser i Skiringssal utgitt i 2006 av Midgard forlag.

SUSEGURI

Sjøøl har jeg bidratt med ei barnebok om Suseguri, verdens minste arkeolog. Boka handler om kulturminner i skog og utmark, som fangstgroper, kullgroper og jernfremstillingsplasser. Med utgangspunkt i boka laget jeg også et aktivitetshefte rettet mot skoleverket. Jeg hadde noen fortellerstunder etter at boka kom, og hadde med meg slagge fra utgravde jernfremstillingsplasser og kull fra utgravde kullgroper. Ungene kjente, snuste, spurte, og fant det for godt å smake på kullet. ■

Er løsningen filttøfler?

Global oppvarming er et faktum. Vi må alle bidra til å redusere klimabelastningen. Energiprisene stiger og myndighetskravene øker. Vi ønsker oss varme føtter og lavere regninger, selv om vi bor i gamle hus.

AV MARTE BORO, RIKSANTIKVAREN

Dette er bakteppe for denne artikkelen som konsentrerer seg om bevaringsverdige bygninger, altså ikke bare fredete bygninger, men veldig mange flere.

BRUKSRESSURS

Gamle hus har mange kvaliteter som vi setter pris på og som det er viktig å ta vare på. I tillegg til å ha kulturhistoriske verdier, representerer de også viktige bruksressurser. Framtidas hus er i stor grad allerede bygget. Det er viktig å ta vare på den ressursen.

Det er stort potensial for energi-effektivisering av gamle hus.

Det er fullt mulig å forbedre de fleste bygninger vesentlig, uten å ødelegge bygningens karakter og historie. Det er viktig at også bevaringsverdige bygninger blir utbedret for å spare miljøet, for å redusere eiernes kostnader og for å gi beboere og brukere et godt innemiljø.

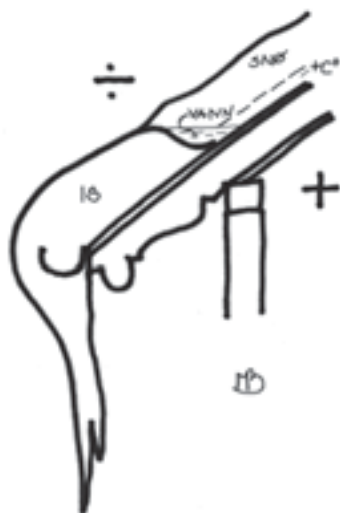
BYGGETS PREMISER

For gamle hus er det ekstra viktig å planlegge og gjennomføre tiltak på byggets premisser. Det gjelder å unngå store endringer av bevaringsverdige fasader og interiører, men vel så viktig er å unngå tiltak som fører til bygningsfysiske problemer og skader. Det er sjelden mulig å tilfredsstille dagens forskriftskrav, men de gjelder da heller ikke for eldre bygg med mindre det er snakk om «hovedombygging», og selv da skal forskriften bare brukes så langt det passer. ■

For gode råd om etterisolering og energieffektivisering

vises det til SINTEFs veileder «Fiin gammel aargang - Energisparing i verneverdige hus» (www.enova.no/publikasjonsoversikt).

For mer informasjon om vinduer vises til informasjonsarket til Byantikvaren i Oslo (www.byantikvaren.oslo.kommune.no/informasjonsark)

Grunnen til at snøen på taket smelter, selv om det er kuldegrader, er at varmen innenfra smelter snøen som ligger ned mot takoverflaten. Snødekket over isolerer slik at det her blir over null grader. Vannet fryser når det renner ned mot det kalde takskjegget. Her vil det kunne danne seg istapper, til stor fare for folk som ferdes under. Isen ved takskjegget vil kunne demme opp, slik at det samler seg stadig mer vann. Isen ødelegger takrenner og fører til skade på taktekingen, og til lekkasjer. Årsaken til at yttertaket blir for varmt, er som oftest for lite isolasjon, lekkasjer av varm luft gjennom isolasjonen og for dårlig lufting. For å bli kvitt problemet bør vi vurdere årsaken grundig, slik at vi gjør de rette tiltakene. Sørg for tilstrekkelig lufting og god nok isolasjon! Tegning:

Marte Boro

Et eldre hus – hva gjør vi?

Det enkleste vi gjør for å få det varmere i et eldre hus er å tette for trekk.

AV MARTE BORO, RIKSANTIKVAREN

Utettheter fører til luftlekkasjer som gir kald trekk og varmetap. Luft lekker ukontrollert ut og inn av bygningen. Kald luft blåser inn i isolasjonsmaterialene og reduserer isolasjonsevnen. Å sette inn tetningslister i dører og vinduer er noe alle kan gjøre selv, og det er både rimelig og effektivt. Likeledes er det ganske enkelt å løse på geriktene rundt vinduer og ytterdører, og sørge for tetting i overgangen mellom veggen og karmen.

ISOLERE

Dersom vi skal isolere bedre, er det best å etterisolere på loft og i gulv, der er det enkelt å komme til og det har stor effekt. Vindsperrer under isolasjon i gulv over krypekjeller er et godt tiltak. Det er viktig ikke å isolere for mye i et gammelt hus. Fyller vi på med for mye isolasjon, kan det resultere i at fuktig inneluft kondenserer dersom isolasjonslaget blir for tett. Dette kan igjen skape problemer med fukt- og råteskader.

Å etterisolere vegger er mer problematisk. Etterisoleringer vi vegger utvendig vil fasaden komme lengre ut. Vinduer, listverk og paneler må så flyttes etter, og kledningen vil i de fleste tilfeller være tapt. Husets fasade er endret. Det kan også bli

økonomisk svært kostbart i forhold til hva vi vinner på et slikt tiltak. Innvendig etterisolering vil kreve endringer som kan ødelegge et verdifullt interiør. I tillegg gir det en kaldere yttervegg fordi varmelekkasjen blir stoppet. Varmen bidrar til at veggen tørker opp etter nedfukting. Vi risikerer derved råte- og fuktskader i veggen, fordi den blir kaldere og våtere. Dette er særlig kritisk for murhus. Vi må også være forsiktig med innblåsing av isolasjon utenfra på reisverkshus og tømmerhus med utlektet kledning. Kledningen er utlektet for å sikre uttørring. Blåses mellomrommet fullt av isolasjon, kan kledning og vegg råtne på grunn av mer fukt.

Å «PUSTE»

De gamle husene trenger å «puste», som vil si at konstruksjoner og materialer må være diffusjonsåpne. Vann vil alltid komme inn, og det må være mulighet for uttørring, ellers kan det gå riktig galt.

De fleste eldre hus har ikke fuktsperre. Så lenge vi ikke overisoleringer på loftet vil det gå bra uten fuktsperre i rom som kjøkken, soverom eller stue. Unntaket er baderommet, hvor det er så stor fuktpåkjenning at det er viktig med fuktsperre og god utlufting.

GAMLE VINDUER

Det er mye å tjene på å utbedre eldre vinduer. Huseiere blir ofte anbefalt å skifte ut. Vi fraråder dette når det er snakk om gamle vinduer. Et gammelt vindu vil

med stor sannsynlighet vare lengre enn ett nytt, dersom vi tar godt vare på det. Rammene er som oftest laget av kjerneved og er svært holdbare. Dobbeltvinduer med energiglass, eller doble ruter (energiruter) i de innvendige vevinduene, er svært gode løsninger både energiteknisk og støymessig. I Danmark er det gjennomført omfattende testing av hvor gode resultater de kan oppnå ved utbedring av eksisterende vinduer. (Se faktaboks.) Resultatet viser at utbedring av eksisterende vindu, med innvendig energirute (dobbelt glass), konkurrerer sterkt med de beste av de moderne vinduene. I tillegg kommer vinduet med innervindu svært godt ut når det gjelder lyddemping. Å sette inn, eller å utbedre eksisterende innervinduer, er enkle tiltak. Dette er langt enklere og rimeligere enn å skifte hele vinduet. ■

Hvor gode blir eldre vinduer når de energiutbedres?

Grundeierens investeringsfond i Danmark har fått gjennomført en større undersøkelse.

Resultatet viser at eldre vinduer kan oppnå et meget godt resultat med enkle virkemidler.

Resultatet av krysspostvindu med:

- enkelt glass U-verdi 4,4
- innervindu med vanlig glass U-verdi 2,4
- innervindu med energiglass U-verdi 1,7
- innervindu med energirute U-verdi 1,3.

U-verdi er et mål på en bygningsdels varmeisolerende evne – lav verdi, høy isolerende evne

I Riksantikvarens arkiv er den fotohistoriske kulturarven godt representert. Gamle fotografier har vært, og er, en viktig kilde til studier av våre kulturminner.

Utsira nordre havneanlegg sommeren 1870

Langs vår værharde kyst ligger det viktige anlegg som minner om en tid da det var avgjørende å trygge forholdene for fraktefart og fiskerier.

AV TORBORG STRAND, RIKSANTIKVAREN

FOTO: UKJENT © RIKSANTIKVAREN

I 1865 reiste statens havnedirektør til Utsira på befaring. Her observerte direktøren at havneforholdene ikke gjorde det mulig å utnytte havets rikdommer skikkelig. Etter at Stortinget enstemmig vedtok en havneutbygging i 1866, satte arbeidet i gang med å bygge havna på Utsira som skulle tåle naturkreftenes påkjenninger. Molo-

anlegg, kanal og indre basseng i Nordvik ble fullført i 1870, med en kostnad på 60.800 kroner.

Fotografiene fra Utsira dokumenterer det omfattende byggearbeidet. Dessverre kjenner vi ikke fotografens navn, men det er ikke urimelig å anta at han kan ha vært en av de mange som deltok i arbeidet. ■

Ikke alle bøkene på bibliotekets nyhetsliste er splitter nye, men visst er de relevante. Fra Riksantikvarens biblioteks gamle boksamling, er det mye morsomt å hente. I dette nummeret har vi funnet et bokverk fra 1917, av daværende riksantikvar, Harry Fett.

AV GURLI HALIN, RIKSANTIKVAREN

TORBEN DAHL & WINNE FRIIS MØLLER (RED.)

KLIMA OG ARKITEKTUR. KØBENHAVN : KUNSTAKADEMIETS FORLAG, 2008. 159 S.

Få nye bygg tar utgangspunkt i analyser av lokale klimatiske forhold, eller i hvordan lokal byggeskikk har vært tilpasset dette klimaet. Uansett om bygget befinner seg i et arktisk eller tropisk klima, blir løsningen for behagelige inneforhold ofte energiforbrukende klimaanlegg. Intensjonen med denne boken er å vise at det finnes mange muligheter for å regulere innklimaet i en bygning.

NORGES MALERKUNST I MIDDELALDEREN, AV HARRY FETT

KRISTIANIA: CAMMERMEYER, 1917. 256 S.

Bokverket «Norges malerkunst i middelalderen» var først laget som et stort plansjeverk i farger. Før jul 1915 lå hele opplaget på trykkeriet i Bergen i påvente et sammendrag på fransk. I januar 1916 oppsto den katastrofale bybrannen, og hele trykkeriet gikk med i flammene. Bare eksemplaret som skulle brukes i forbindelse med det franske sammendraget, gjensto. Dette kunne benyttes som grunnlag

RØNNEVIG, ELSE

BAKEROVNERN. VERNE, BYGGE, BRUKE.
LILLESAND : SPROSSA, 2010. 313 S.

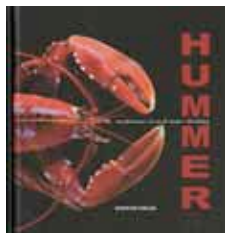

Boken presenterer seg som «Den komplette bok for alle som ønsker seg bakerovn, hjemme eller på hytta». Fra 30 forskjellige steder i Norden er det hentet eksempler på nye og gamle ovner som er i bruk. Her finnes råd for bygging av nye bakerovner, hvordan vi restaurerer en gammel bakerovn og ikke minst, hvordan vi fyrer og steker brød i riktig temperatur. Det er en vakkert illustrert bok om bakerovnens kulturhistorie, med oversikt over adresser, litteratur og annen informasjon som finnes på papir og på web.

JAN ATLE KNUITSEN,

JO VAN DER EYNDEN OG ØIVIND BERG

HUMMER. TVEDESTRAND: BOKBYEN FORL.,
2009. 205 S.

Lite er skrevet om hummeren og hummer-fisket, på tross av lange tradisjoner i Norge. Boken gir en marinbiologisk oppdatering om forsk-

ningen, samt en kulturhistorisk skildring av hummerfisket. Havforskningsinstituttet har overvåket hummerbestanden siden 1928. Nye bestemmelser fra 2008 skal sikre en bærekraftig bestand for framtiden.

Fra å ha vært fattigmanskost anses hummeren nå som en gastronomisk delikatess. Det siste kapitlet ser tilbake på håndteringen av hummeren og hvordan den skal deles og anrettes best mulig. Fem oppskrifter bistår nysgjerrige som fristes å prøve. Til orientering kan nevnes at det finnes en fredet hummerpark på Espevær i Bømlo kommune i Hordaland.

DAG OVE SKJOLD

RIK PÅ TRADISJONER. JØTUL 1853-2003.
FREDRIKSTAD: JØTUL, C2003. 238 S.

Dette er historien om en av Norges eldste industribedrifter. En viktig hensikt med boken har vært å belyse hvordan Jøtul har stått imot nedleggelse i vanskelige tider. Bokens perspektiv viser hvordan ideer og visjoner for virksomheten ble valgt og utviklet.

Innsamling av data har ikke vært enkelt, fordi det kun har eksistert kilde-materiale for de siste 20 årene.

Deler av beretningen er derfor basert på indirekte opplysninger, som fra «Ovnstøperienes Landsforenings arkiv».

Boken illustrerer Jøtuls utvikling og virksomhet på en virkningsfull måte. De brede margene brukes bla til å vise fram ovner fra ulike perioder, en minikatalog i seg selv. ■

for et nytt opptrykk. Boken handler om norsk profan og kirkelig malerkunst, med rike innholds- og illustrasjonsfortegnelser, litteraturliste, samt et grundig tematisert register. Den er eksemplarisk laget med tanke på formidling og systematisering av et omfattende faglig innhold, men bare tre av plansjene er i farger...

Harry Fett (1875–1962) var dr. philos i kunsthistorie, fabrikkier og kunstsamler. Han startet «Kunst på Arbeidsplassen» i 1950.

Fett startet også tidsskriftet «Kunst og Kultur», som i dag er blandt landets eldste.

Vår nestor i stavkirkeforskning, arkitekt Håkon Christie, har beskrevet Harry Fett slik;

Han var rakett og en virvelvind. Fett var barokk i sin fantasi og et lekende menneske. Sidrumpede hadde ingenting å gjøre i nærheten av Fett.

Fetts forfatterskap favner alt fra kunst- og historiebøker om revolusjonens Paris og Preussertiden, verneproblematikk og ungdomsarbeid, til kataloger over nasjonaldrakter, gamle norske ovner og musikkinstrumenter og mye mye mer. ■

Marias friere på alterfrontalen i Odda kirke.

Hvordan hindre forfallet?

Mange fredede bygninger på gardsbruk vil forfalle på grunn av sterk kostnadsøkning og fall i lønnsomheten i landbruket – noe må gjøres snarest.

Hvordan skal vi greie å hindre forfall av vedtaksfredede bygninger som er på private hender? Det er et stadig mer påtrengende spørsmål. Mange av disse bygningene forvaltes av bønder. Hvilken rolle kan Stortinget som lovgiver, Regjeringen og forvaltningen, sammen med Riksantikvaren og fylkeskommunen, spille for å hjelpe eierne til å ivareta den nasjonale kulturskattene som de forvalter? En kombinasjon av sterk kostnadsøkning og fall i lønnsomhet i landbruket har ført til at denne problemstillingen nå må på den politiske dagsorden, snarest.

OVER 400 PROSENT PRISØKNING PÅ 13 ÅR

La meg illustrere problemet med utgangspunkt i min egen eiendom, Ringnes gård, i Stange på Hedmarken. Den vedtaksfredede hovedbygningen fra 1720 fikk store skader i en brann i 1996. Antikvar Jan Andersen, og flere av hans kollegaer fra Riksantikvaren og fra Norsk institutt for kulturminneforskning, bidro sterkt til at restaureringen ble meget vellykket. Nå begynner imidlertid vedlikeholdsbehovet igjen å melde seg. Det ble laget 14 nye vinduer etter opptegning av referansevinduerne fra 1765. Jeg bad nylig om anbud på ytterligere 10 vinduer, av de 42 store vinduer fra ulike leverandører. I 1997 ble det betalt 7.312 kroner pr vindu. Det kom nylig tilbud på de samme vinduene til en pris på 29.750 kroner. På 13 år har prisen steget med over 400 prosent!

Et annet stort problem er forsikring av den store og særpregete bygningsmassen. Jeg mottok nylig ny forsikringspolisen fra If forsikring. Dette selskapet hadde et påslag på forsikringspremien på 24,5 prosent fra i fjor til i år.

RETTE TIL UTGIFTSFØRING AV VEDLIKEHOLD MÅ GJENINNFØRES

Kostnadsøkningen skremmer. Det er et misforhold mellom de verdiene som skal vedlikeholdes og forsikres, og den verdiskapningen som foregår på mange av disse eiendommene. Hvis vi lager en framskriving av dette, vil mange eiere ikke kunne vedlikeholde sine kulturminner i framtida. Mulighetene til å drive vedlikehold har blitt vesentlig dårligere, etter at retten til å utgiftsføre vedlikehold på våningshuset på gårdsbruk ble tatt bort i 2005.

Mange av dagens fredede kulturminner er knyttet til landbrukseiendommer. Bønder har generelt lave og fallende inntekter og kombinert med en sterk prisstigning, vil mange eiere ikke ha økonomisk bæreevne til å utføre nødvendig vedlikehold på mange av de fredede husene. Aftenposten hadde et oppslag 6. april i år med tittelen «Storgårdene står og forfaller» som bekrefter dette. De bygningene som ble fredet i første fredningsrunde i Norge i 1922 betyr at de er av nasjonal betydning. De fleste har private eiere, og det å ta vare på disse kulturverdiene står og faller på eiernes økonomiske evne og vilje til å

privatfinansiere de merkostnadene som utløses av fredningen.

Den statlige ansvarsfraskrivning, og privatisering av ansvaret for å ivareta vår felles kulturarv, har kommet til et punkt der nye grep må tas dersom ikke forfallet skal fortsette. Det hjelper ikke med motiverte eiere når disse ikke har penger til å gjøre løpende vedlikehold, langt mindre å drive restaurering på antikvariske premisser. I dag opplever mange eiere at gleden ved å eie slike kulturverdier overskygges av bekymringen for vedlikeholdskostnadene.

STØTTEORDNINGENE MÅ VÆRE ENKLE OG UBYRÅKRATISKE – OG EGNE ORDNINGER FOR VEDTAKSFREDEDE HUS

Støtteordningene må bli vesentlig bedre, og det haster. Det er et ansvar som myndighetene må ta på seg dersom de ønsker at Norge skal ta vare på denne delen av vår kulturarv i framtiden. Det ble nylig etablerte en interesseorganisasjon for eiere av fredede kulturminner, som har fått navnet «Fredet». Denne organisasjonen må prioritere å få etablert bedre støtteordninger. Kanskje det bør være egne regler for vedtaksfredede hus. I dag må vi konkurrere om støttemidler sammen med verneverdige hus og andre objekter. Dagens støtteordninger er dessuten «pakket inn» i mye byråkrati, som favoriserer eiere med stor kompetanse til å fylle ut søknader. Hvorfor skal det være søknadsfrister en gang i året for å søke om midler fra

fylkeskommunene og fra Kulturminnefondet? Dette er store organisasjoner som må kunne drive saksbehandling gjennom hele året. Hvorfor ikke innføre momsfritak for vedtaksfredede objekter? Finansdepartementet må fravike sitt «hellige» prinsipp om næringsnøytrale ordninger. Momsfritak som ett aktuelt virkemiddel vil gi 25 prosent støtte til momspliktige eiere uten noe byråkrati.

KULTURMINNER ER VIKTIGE FOR FORSTÅElsen AV HVEM VI ER

Dagens ordning er ikke bærekraftig og mange kulturverdier vil gradvis forfalle, hvis det ikke snart blir bedre støtteordninger. Det er et tankekors at Norge ikke klarer denne oppgaven i en periode av vår

© Riksantikvaren

historie hvor vi er rikere enn noen sinne. Kanskje det er noe av problemet? Det kan se ut som om velstanden kanaliseres hovedsakelig mot økt forbruk og ikke til å berike våre liv. Kulturminner er viktige for forståelsen av vår egen historie og dermed av oss selv. Intet mindre.... ■

Erik Ringnes, bonde, eier av et vedtaksfredet hus og Venstrepolitiker

Foto: Bjørn-Frode Løvlund
© Hamar Arbeiderblad

Flere muligheter

Riksantikvaren ser at eiere av fredete bygninger og anlegg har fått større utfordringer i å bevare arven de er pålagt. En som eier en arvet fredet familiegaard, og som daglig jobber som sykepleier eller lærer, har vanskeligheter med å kunne gjennomføre sine forpliktelser for å stoppe vannlekkasjer i kanskje til sammen over 1000 kvadratmeter tak, eller å skifte råtne veggstokker i hus på tun og seter.

Riksantikvaren kjenner godt til problemet for eiere av både fredete og bevaringsverdige bygninger og anlegg, og vi har noen midler eiere av fredete eiendommer kan søke om å få.

Men verken Riksantikvaren, eller Norsk Kulturminnefond, har nok midler til vedlikehold og istandsetting til alle fredete og bevaringsverdige eiendommer. Vi må ha flere ordninger utover kulturminnesektoren og de tilskudd som ligger under Landbruksdepartementet.

Vi må ikke minst sørge for at eiere av fredete eiendommer ikke får høyere forsikringspremie fordi eiendommen er fredet. Støtteordninger som fradrag på skatten for vedlikehold av gamle hus ble tatt bort, og det er synd. Jeg lover å være en pådriver for å få til en skattemessig fordel av å være eier av en fredet eiendom.

Eiendomsskatteloven gir en mulighet for å slippe eiendomsskatt hvis en bygning på eiendommen har historisk verdi. Bruk dette unntaket og søk om fritak til kommunen.

Andre land har støtteordninger i fond som gir avkastning nettopp til eiere av den materielle kulturarven. Kanskje deler av tippemidlene våre skulle kunne gå til bevaring av kulturarv?

Arbeidet med å bevare våre kulturminner av nasjonal verdi må være viktig for mange flere. Vi må sammen sørge for at vår kulturarv ikke forvitrer. ■

riksantikvar Jørn Holme

190 000 medlemmer

Norges kulturvernforbund organiserer 19 landsdekkende kulturvernorganisasjoner med 190 000 medlemmer. Dette er mennesker som bruker sin fritid for å engasjere seg i å berge og utvikle kulturminner, materielle og immaterielle, og arbeide sammen med likesinnede i å utvikle lokalsamfunn til gode steder å bo.

Vi har vært igjennom et kulturminneår, som vår bevegelse hadde et hovedansvar for. Året ga en enestående anledning til å profilere vårt viktige arbeid og bredden i de aktiviteter som foregår.

Kulturvernorganisasjonene arbeider stadig tettere sammen for å kunne utvikle seg faglig og administrativt. Kulturminneåret innebar et stort antall samarbeidsaktiviteter mellom ulike deler av kulturvernet og i et samarbeid med det offentlige. Samtidig har vi arbeidet sentralt for at flere av våre medlemsorganisasjoner skal flytte sammen i egnede lokaler. Det er med stor tilfredshet vi konstaterer at vi nå er på god vei til å etablere Kulturvernets

Hus, ved at fem av våre medlemsorganisasjoner, i tillegg til Norges kulturvernforbund og Kulturminnedagen, nå har flyttet sammen i Øvre Slottsgate 2b i Oslo. Vi er i dialog med ytterligere flere av våre organisasjoner om innflytting, og vi ser også flere av de øvrige medlemsorganisasjonene nå aktivt bruker de nye lokalene til møtevirksomhet.

Vi har gjennomført åpningen av de nye lokalene med statssekretær Heidi Sørensen som snorklipper, og med taler fra riksantikvar Jørn Holme og ABM-utviklings direktør Stein Slyngstad.

Våre forskjellige medlemsorganisasjoner blir ulikt behandlet av det offentlige. Staten bør gi et visst bidrag til alle våre medlemsorganisasjoner, for å sikre at det viktige arbeidet vi holder på med også fortsetter i framtiden. Vi har eksempler på medlemsorganisasjoner som tidligere er nedlagt fordi det ikke har vært gitt en minimum grunnstøtte. Alle våre medlemsorganisasjoner har

nå sett over sin virksomhet og analysert hva som er et riktig grunnstøttenivå. Dette har vi i første omgang spilt inn overfor Kulturdepartementet, og senere følger en tilsvarende dialog med Miljøverndepartementet. Et vellykket resultat av den prosessen vi er inne i nå kan også innebære at det blir avklart hvilket departement de enkelte av våre medlemsorganisasjoner «hører hjemme» i.

Kulturvernorganisasjonene fokuserer nå i stor grad på nye informasjonskanaler gjennom å videreutvikle nye og gode webbløsninger. I tillegg er vi på ved inn i de «sosiale medier». Det blir interessant å følge Kulturvernforbundets økte aktivitet både på Facebook og på Twitter.

Foto: Jan Solberg

Jan Solberg,
generalsekretær

NORGES KULTURVERNFORBUND

Bekymret for fylkeskommunene som forvaltere

Hva er Fortidsminneforeningen mest opptatt av akkurat nå? Det er ikke enkelt å besvare dette spørsmålet, slik vi er spredt med aktive medlemmer og avdelinger i alle fylker og våker over eiendommer fra Huth fort i Glomma i sør-øst til Nyholmen fyr i Bodø i nord.

Fellesnevnerne skiller seg likevel klart ut: Foreningens bekymring for fylkeskommunene som forvaltere av kulturminnevernet, og Stortingets mål om å sikre godt vedlikeholds nivå for fredete kulturminner innen 2020. Vi har mye å gjøre!

Det har blitt stadig tydeligere at fylkeskommunene rundt om har klare begrensninger når det gjelder å løse den viktige oppgaven de har fått i kulturmin-

nevernet, der Riksantikvarens forlengete arm skal være synlig for oss alle. Slik er det ikke blitt. Fylkeskonservatorene har mange steder mistet sin tittel og er organisert nedover i systemene. Dessuten er det fylkeskommunens politikere som har siste ordet. De bruker det ikke alltid til kulturminnenes beste. Riksrevisjonen har pekt på svakhetene og Stortinget er blitt forskrekket over tilstanden. En alvorlig situasjon for kulturminnevernet, og dette har også Fortidsminneforeningen lagt frem i møte med miljøvernminister Erik Solheim tidligere i år.

I år fikk Riksantikvaren 46 millioner kroner til fordeling til fredete bygg og anlegg. Et stort tall, likevel for smått: Del 46 på 19 fylker. Da får vi 2,42 millioner. Deler vi 46 på om lag 2 700 fredete bygninger i privat eie, som disse 46 millionene er tiltenkt, så får vi 17.037 kroner. Av dette skal 3.408 kroner gå

tilbake til staten som merverdiavgift. Det kan bli mye forfall av slikt.

I 2009, da Regjeringens tiltakspakke nådde oss, fikk dette formålet nær 80 millioner ekstra. Da nådde bevilgningene det nivå Fortidsminneforeningen har agitert for, om Stortinget skal nå sitt mål i 2020. Dette ga synlige resultater og god sysselsetting der det trengtes. Må vi ta peiling på en uhellig allianse med finansmeglere og USAs sentralbank for å redde våre kulturminner?

Foto: Fortidsminneforeningen

Elisabeth Seip
generalsekretær

Fra Flåm skule der elevene kledde seg ut for hesjing på gamlemåten i forbindelse med ryddeaksjonen.

Foto: Furulunden skole, Mandal
©NORSK KULTURARV

På hugget

Norsk Kulturarv er på hugget for verdiskaping. På årsmøtet i Mosjøen vil vi, som er en landsdekkende organisasjon, sette fokus på næringsutvikling og verdiskaping med utgangspunkt i kulturarven.

For øvrig har VEIVISEREN – kulturhistorisk reisehåndbok med 500 kulturarvopplevelser kommet ut.

Norsk Kulturarvsaksjoner gir resultater. Sparebankstiftelsen DnB NOR ga for tredje gang 1 million kroner til «Rydd

et kulturminne» i 2009. Dette bidro til at 300 kulturminner ble ryddet av ca. 7 000 barn og unge, som ga 50 000 dugnadstimer med både å rydde og lære om kulturminner i sitt nærområde.

Stiftelsen UNI og Miljøverndepartementet har gitt økonomisk støtte som sammen med Norsk Kulturarvs egne

Norsk Kulturarv

Foto: Norsk Kulturarv

*Inger-Lise Skarstein,
styreleder*

I sterk vekst

I sterk vekst. Foreningen Fredet ble etablert som følge av at eiere av fredet eiendom så et betydelig behov for endringer og forbedringer av det offentlige kulturminnevernet. Denne oppfatningen ser ut til å være ganske allmenngyldig. Bare i løpet av 2009 økte medlemsmassen med mer enn 50 prosent.

Det er vi som har skoen på og kjenner hvor det trykker. For å konkretisere problemstillingene og komme med konstruktive forslag til løsninger, har foreningen utarbeidet en handlingsplan. Den kan lastes ned fra våre nettsider: www.fredet.no

Vi har fylkeskontakter i nesten samtlige fylker. De kan rapportere om ulik

praksis. Videre fungerer de som et til-litsmannsapparat, og kan representere eierne i møter med lokale kulturminne-myndigheter.

Det satses nå mye, også fra eierne, for å nå målet om at den fredete bygningsmassen skal være istandsatt innen 2020. Det er likevel usikkert om en vil komme i mål innen for de rammer som er stilt til rådighet. Derimot er det helt sikkert at dette vil være fullstendig bortkastet, om det ikke snarest mulig kommer skikkelige ordninger på plass som oppmunter til jevnt og godt vedlikehold. I dag finnes det ingen offentlige insitamenter som gjør dette.

Eierne opplever nå et urimelig misforhold mellom rettigheter og plikter. Det trengs vesentlige endringer på en

rekke områder. Noen områder krever ikke økte budsjetter, bare endrede holdninger og praksis fra myndighetenes side. Vi øyner et håp i at vår nye riksantikvar, Jørn Holme, kan bidra til å skape ny giv i kulturminnevernet. Det vil gavne alle.

Foto: Foreningen Fredet

*Knut B. Aall,
styreleder*

Kvitrekultur

Stadig fleire aktørar melder seg på i kampen om merksemda på nettstader som Facebook og Twitter. Men er det nokon som kvitrar om kulturminne?

AV TURID ÅRSHEIM, RIKSANTIKVAREN

På internett finn vi stadig fleire teneste der brukarane deltek aktivt med diskusjonar og deling av informasjon, såkalla sosiale media. Her opnar det seg nye moglegheiter for alle slags folk til å kommunisere og utveksle idear, og du kan nå eit stort publikum på rask tid med budskapen din. Til dømes har ein mann som heiter Dave Carroll fått over åtte millionar over heile verda til å sjå ein video på Youtube der han kritiserar flyselskapet United for å ha øydelagt gitaren hans.

FACEBOOK

På kulturminnefronten er det stort engasjement på Facebook rundt Bjørvikasaken i Oslo. Mange blei vener med Kulturminneåret på Facebook i fjor og har kanskje òg sett Youtube-videoen der

den gamle garden Nordli blei rive. La oss prøve å få ei oversikt.

Facebook er det mest brukte nett-samfunnet i Noreg. For å starte med oss sjølve: Her kan du finne *Riksantikvaren* si Facebook-side. På sida legg vi ut siste nytt frå oss, du kan lese og skrive kommentarar og spørsmål – og du kan ta ein smugkikk på sida også om du ikkje vil vere medlem av Facebook sjølv. *Byantikvaren i Bergen* har eigen profil på Facebook, det har òg *Riksantikvarieämbetet* i Sverige og *The National Heritage Board* i Polen. Oger du oppteken av enkeltsaker i lokalmiljøet ditt, kan du sjekke om det finst egne grupper for dette på Facebook, eller egne bloggar.

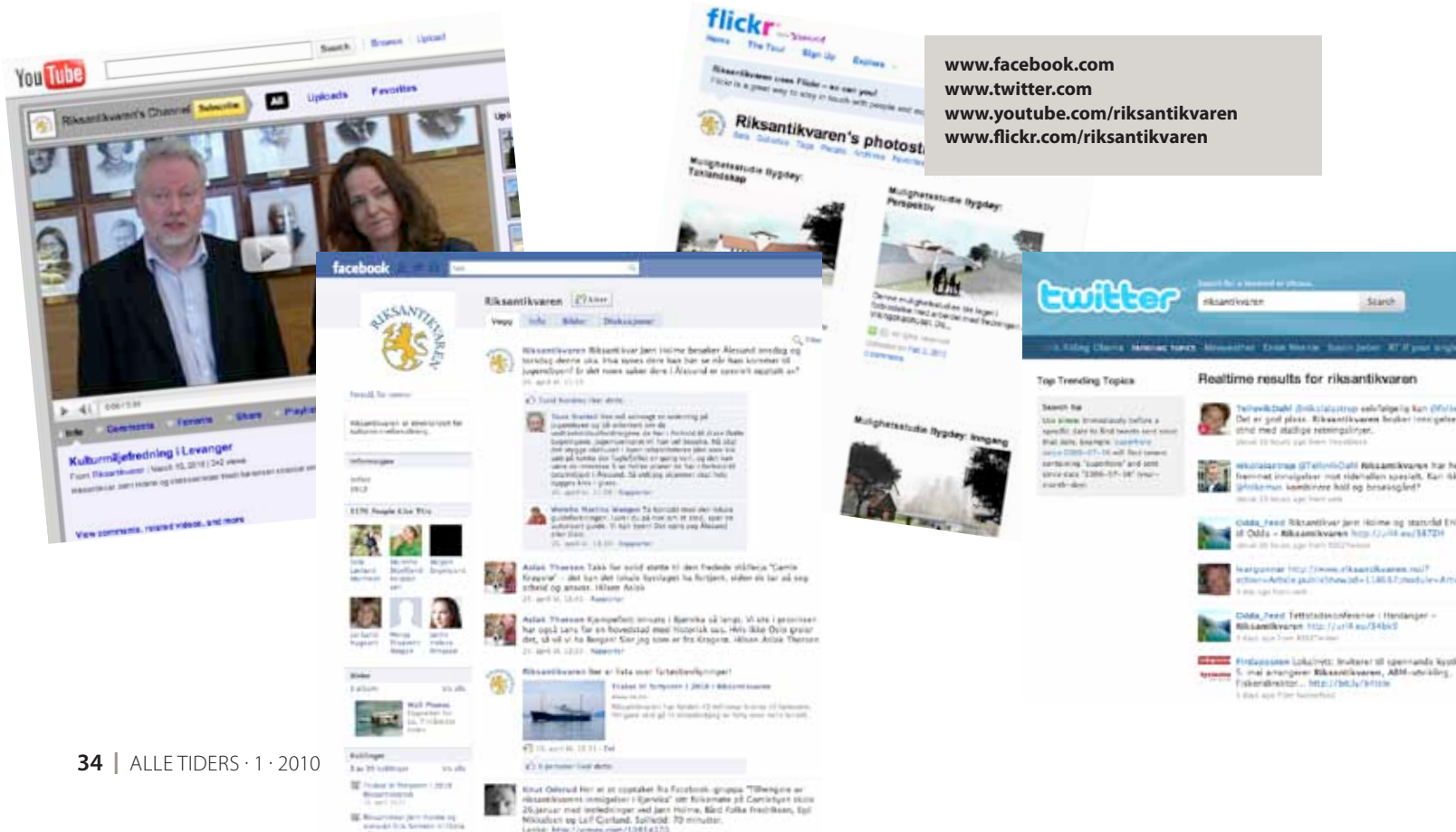
TWITTER

Twitter er ei mikrobloggingsteneste der dei som er med legg ut lynmeldingar til omverda («twittrar» eller kvittrar). Her

kan ein kvitre om det meste, og det gjeld å finne dei rette å følge med på. Sjekk til dømes om favorittjournalisten eller yndlingsprogrammet ditt på tv er på Twitter, sjekk òg om nokon skriv om eit tema du er spesielt interessert i. I kulturminnevernet er Twitter framleis nokså upløgde mark. Du finn ikkje ein gong *Riksantikvaren* der enno, men du finn *Kulturvernforbundet* under namnet «kulturvern» og *English Heritage* i England under «EnglishHeritage». Elles twittrar til dømes «arkeologiforum» om arkeologi og «Samediggi» frå Sametinget, og mange museum og fylkeskommunar twittrar òg.

YOUTUBE OG FLICKR

Youtube (nettstad for deling av videoklipp) og Flickr (nettstad for deling av bilete) har mykje morosamt å by på, og ein kan finne kulturminnestoff der òg om ein leitar. Har du tips til andre som deler si interesse for kulturminne på internett? Tips oss på Facebook, eller send oss eit godt gamaldags skjermbrev: internett@ra.no ■

www.facebook.com
www.twitter.com
www.youtube.com/riksantikvaren
www.flickr.com/riksantikvaren

Hva mener de engasjerte

- Mitt hjerte banker for...

Foto: Geir Helge © Avisia Valdres

Torveig Dahl

Komitéleder for Den norske kulturminnedagen og direktør for Valdresmuseene

– Mitt hjerte banker for det frivillige eierskapet i kulturminnevernet. Det er viktig at folk får være med i et fellesskap, og at de vet at det å delta kan gjøre en forskjell. Kulturminnevernet er et felleseie.

Foto: Angellia K. Stensby

Tom Greger

Daglig leder for Landsforbundet av motorhistoriske kjøretøyklubber, LMK.

– Min formfullendte, vakre Tempo Swing moped fra 1959 er Norges «norskeste» serieproduserte kjøretøy. Historikk, estetikk og gjenkjennende, smilende blick i trafikken forteller meg som kulturbewarer og medlem av Norsk Tempo Klubb om viktigheten av å vise fram norsk samferdselshistorie.

Foto: Helge Eek

Else Rønnevig «Sprossa»

Statsstipendiat i bygningsvern og kulturformidler

– Akkurat nå har jeg et bankende hjerte for bakerovnstradisjonen i Norge. Det er viktig å få denne fram i lyset fordi et koke- og steikested, der mat og føde forenes, trigger alle sansene våre. Barn som voksne. Flere må få oppleve gleden med å være **med på tradisjonsbakst**.

Foto: Sturiason

Grete Jarmund

Rådgivende arkitekt, forhenværende festningsforvalter på Akershus

– Akershus Festning som er vårt fremste historiske åsted i fortid, samtid og framtid. Ikke minst ønsker jeg at Emanuel Vigelands vakre glassmaleri i Olavshallen skal kunne lyse fra Akershus Slott når vi feirer vårt nasjonsjubileum i 2014. En restaurering av dette praktfulle rosevinduet vil kreve entusiastisk innsats, og glede mange.

Foto: Bjørnar Pedersen

Jann-Arne Løvdahl

Ordfører i Vefsn kommune

– Å bevare historien i Mosjøen med Sjøgato og Byparken. Parken ble fredet i Kulturminneåret i fjor, og langs Sjøgato finner vi Nord-Norges lengste sammenhengende trehusbebyggelse. Her finner vi «Fru Haugans Hotell» som har tatt i mot gjester fra 1794. Hotellet ble drevet av driftige kvinner, selvfølgelig! Byen har mange perler fra den gang vi slo oss opp på trelast. De som en gang planla byen, kunne planlegge utrolig bra!

Returadresse:
Riksantikvaren
Postboks 8196 Dep.
0034 Oslo

B
Economique
NORGE

